

**JIHO ČESKÁ UNIVERZITA V PRAZE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

A

**VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ**

Život mladých dospělých po odchodu z dětského domova

Autor: Radka Štejskalová

Vedoucí práce: PhDr. Marta Franclová

Studijní program: Specializace v pedagogice, studijní obor: Sociální pedagogika

Datum odevzdání: 31.3.2011

Prohlá-uji, že svoji bakalá skou jsem vypracovala samostatn pouze s poufítím pramen a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlá-uji, že v souladu s § 47b zákona . 111/1998 Sb. v platném zn ní souhlasím se zve ejn ním své bakalá ské práce, a to v nezkrácené podob fakultou elektronickou cestou ve ve ejn p ístupné ásti databáze STAG provozované Jiho eskou univerzitou v eských Bud jovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifika ní práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéfl elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona . 111/1998 Sb. zve ejn ny posudky -kolitele a oponent práce i záznam o pr b hu a výsledku obhajoby kvalifika ní práce. Rovn fl souhlasím s porovnáním textu mé kvalifika ní práce s databází kvalifika ních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysoko-kolských kvalifika ních prací a systémem na odhalování plagiát .

Datum 31.3.2011

í í í í í í í í í í í í í í í í .

podpis

Podkování

Děkuji PhDr. Martě Franclové za odborné vedení mé bakalářské práce a za mnoho cenných rad a podnětů.

Moje podkování patří též všem mladým lidem, kteří mi sdělili momenty ze svého života a podělili se se mnou o své zkušenosti.

Abstrakt

Název bakalářské práce: Život mladých dospělých po odchodu z dětského domova

Vysoká škola: Katedra pedagogiky a psychologie Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

Jméno a příjmení autora: Radka Štejskalová

Studijní obor: Sociální pedagogika

Vedoucí práce: PhDr. Marta Franclová

Rok obhajoby: 2011

Klíčová slova: dětský domov, citová deprivace, mladý dospělý, odchod z dětského domova, socializace, ukončení ústavní výchovy, ústavní výchova, výchova

Bakalářská práce je věnována problematice odchodu mladých dospělých z dětského domova. Mladí lidé se po ukončení ústavní výchovy často ocitají v nelehké životní situaci, kterou nejsou mnohdy připraveni čelit.

Cílem bakalářské práce je analýza života mladých lidí po odchodu z dětského domova. V této souvislosti přináší bakalářská práce pohled na danou problematiku. Mladí lidé často odcházejí z ústavní výchovy bez zajištění bydlení a zaměstnání a chtějí se co nejdříve osamostatnit. Na rozdíl od svých vrstevníků, kteří vyrůstali v rodinách, se nemají kam vrátit, pokud se jim pokus o osamostatnění nepovede.

Bakalářská práce se skládá z části teoretické, která je věnována problematice socializace, jejímu vymezení, cílům, mechanismům a významu rodiny v tomto procesu. Jsou vymezena specifika socializace v dětských domovech v kontextu dítěte, které zde vyrůstá a rizik, která jsou s ústavní výchovou spojena. Dále je vymezeno období odchodu jedince z dětského domova a možnosti a perspektivy těchto mladých lidí ze strany podpory sociálního systému. Stylovou kapitolou mezi částí teoretickou a praktickou je kapitola věnovaná organizaci Rozmarýna, o.p.s., jejím cílům, východiskům a konkrétním programům. Praktická část je směřována na mladé lidi těsně před odchodem z dětského domova a na ty, kteří již domov opustili.

Bakalářská práce mi umožnila získat pohled na problematiku mladých dospělých odcházejících z dětského domova a zjistit s jakými problémy se setkávají, jak je čelí a jaké jsou příčiny těchto problémů.

Abstract

Life of early adults after leaving children's home

Key words: children's home, education, emotional deprivation, institutional education, leaving children's home, leaving institutional education, young adults

The Bachelor Thesis discusses the issue of young adults leaving the children's homes. After leaving the institutional education the youth very often find themselves in difficult life situations they are not ready to deal with.

The objective of this thesis is to analyze the life of youth after leaving the children's homes. The youth very often leave the institutional education facilities without housing and employment having been prearranged, and want to become independent as soon as possible. Unlike their peers who grew up in families, they have no place to return in case they do not succeed in achieving their independence.

The thesis includes a theoretical part which focuses on the issue of socialization, its definition, objectives and mechanisms, as well as on the significance of family during the process of one's socialization. This part also identifies the specifics of children's socialization in children's homes, and also on risks associated with institutional education. It then discusses the process of leaving children's home and one's further possibilities and perspectives, respectively in a close connection to the social system and its available services and forms of support. The liaison between the theoretical and practical part is a chapter devoted to the social care organization "Rozmarýna, o.p.s.ö, describing its objectives, principles and specific programs. The practical part consists of four case studies that focus not only on youth just before they leave children's home, but also on those youth who already left children's home.

The bachelor thesis helped me to gain a perspective on the issue of young adults leaving children's home, as well as to find out what their problems are, how they solve them, and what the causes of their problems are.

Obsah

ÚVOD.....	7
1 SOCIALIZACE DÍTĚTE.....	9
1.1 POJEM SOCIALIZACE	9
1.2 VÝZNAM RODINY V SOCIALIZACI DÍTĚTE	10
1.2.1 Funkce rodiny.....	11
1.3 SPECIFIKA SOCIALIZACE V DĚTSKÝCH DOMOVECH.....	12
1.3.1 Místné podmínky a okolnosti umístění dítěte do ústavní péče	12
1.3.2 Děti vyrůstající v dětském domově	14
1.3.3 Rizika spojená s ústavní výchovou	15
1.4 OBDOBÍ ODCHODU DO SAMOSTATNÉHO ŽIVOTA	17
1.4.1 Pozdní následky citové deprivace.....	18
1.4.2 Adolescence.....	19
1.4.3 Socializace v adolescenci.....	21
1.5 ODCHOD Z ÚSTAVNÍ VÝCHOVY A CO DÁL?	22
1.5.1 Prodloužení pobytu z důvodu soustavné přípravy na výkon povolání.....	23
1.5.2 Finanční pomoc při odchodu z dětského domova	23
1.5.3 Domy na poslední cestu	24
1.5.4 Návrat k rodině, společné soužití s partnerem.....	24
1.5.5 Problematické situace po odchodu z dětského domova.....	25
1.5.6 Podporující organizace a programy.....	26
2 MLADÝ DOPŘÍPĚ PO ODCHODU Z DĚTSKÉHO DOMOVA	27
2.1 ORGANIZACE ROZMARÝNA, O.P.S.	27
2.1.1 Program ZA RUKU	27
2.1.2 Program RUKU V RUCE	28
2.2 AKČNÍ VÝZKUMNÁ SONDA.....	29
2.2.1 Metoda akčního výzkumu	29
2.2.2 Charakteristika výzkumného souboru.....	30
2.2.3 Průběh -etapy	30
2.2.4 Respondenti.....	31
2.2.4 Nefinanční závěry	45

ZÁV R.....	47
SEZNAM LITERATURY A PRAMEN	49
SEZNAM P ÍLOH.....	52

Úvod

„Konečně 18, hurá, svoboda, budu si moct dlat, co chci,“ pomyslí si mnozí s blížící se plnoletostí, možná i mladí lidé, kteří vyrůstají v dětském domově, mají od tohoto okamžiku jeť v tře o ekávání neřiti v běžném rodinném prostředí. Jen ti kteří přijmou prostředí dětského domova za vlastní, mnozí ho chápou jako stigma a chtějí z něho konečně ven. Jenže za dvěmi kromě svobody íhá také zodpovědnost. A co pak? Zkusí to sami? Jenže cesta zpátky do dětského domova se tím může uzavít. Vrátit se k rodičům? No jo, pro by to ale může fungovat, když to nefungovalo dřív...

Na rozdíl od mladých lidí vyrůstajících v dětském domově, se mají mladí lidé z rodin kam vrátit. Pokud se jim pokus o osamostatnění nepovede, mohou se šopít o rodiče, využít jejich pomoci nebo se vrátit tam, kde vyrůstali, tedy domů.

Téma odchodu mladých dospělých z dětského domova po ukonění pobytu je v dnešní době poměrně diskutované téma. V poslední době se problematika dětských domovů pomalu dostává do zájmu českých médií. V ložském roce například uvedla česká televize třídílný film *Bludinky*, ve kterém režisérka mapovala osudy tří sourozenců, kteří prožívali období dospívání a odchodu z dětského domova.

Je také pravdou, že dětské domovy prošly v posledních letech podstatnou změnou a systém péče v nich se snaží více přiblížit rodinnému životu. Klade se jí také větší důraz na přípravu dospívajícího na odchod z dětského domova a otevírají se možnosti následných služeb. Přesto dětské domovy nikdy nemohou přirozené rodinné prostředí nahradit a jedinci, kteří v nich vyrůstali, si proto nesou do života určitý handicap.

Téma tak zůstává stále aktuální, přijde mi zajímavé, a proto jsem chtěla blíže porozumět dané problematice. Cílem mé bakalářské práce je analýza života mladých dospělých po odchodu z dětského domova. Chci se zaměřit na rizika, která s sebou pobyt v dětském domově nese. Přestože je v dnešní době organizace výchovy v dětském domově realizována formou rodinného typu, není v mnoha případech mladý člověk na odchod dostatečně připraven a může se setkat s mnohými komplikacemi, a snadno se ocitne v bezvýsledné situaci, kterou se mu nemusí samotnému podařit vyřešit. V České republice působí neziskové organizace, které se ve své činnosti zaměřují na mladé lidi, kteří vyrůstají v dětských domovech. Hlavní činností těchto organizací je realizace volnočasových aktivit pro dospívající z dětských domovů, tyto aktivity jsou spojené s nácvikem praktických činností, které mohou uplatnit po odchodu z dětského domova. Součástí bakalářské práce je popis konkrétní organizace, která realizuje projekty pro děti a mladé dospělé se zkušeností ústavní péče.

Ve své práci se snažím poukázat nejen na různé oblasti, ve kterých se potíže mladých dospělých při odchodu z dětského domova objevují, snažím se též přiblížit, jaké jsou příčiny těchto potíží a jaké okolnosti pro jejich zvládnutí mohou být důležité.

Při psaní bakalářské práce jsem vycházela z dostupné literatury a internetových zdrojů. Dosud nevyšla ucelená publikace, která by byla zaměřena na mladé lidi po odchodu z dětského domova. Této problematice se věnují neziskové organizace, které vydávají různé sborníky z konferencí nebo vydávají vlastní zkušenosti z praxe formou článků v odborných časopisech.

Moje bakalářská práce je rozdělena do dvou částí. V části teoretické jsem se zaměřila na vymezení socializace dítěte a významu rodiny v tomto procesu. Funkce a působnost rodiny v tomto procesu jsou nezastupitelné a děti vyrůstající v dětských domovech jsou o důležité momenty plynoucí ze života v úplné rodině často ochuzeny. Socializace v dětských domovech má svá specifika a jsou s ní spojena mnohá rizika, která jedince ovlivní pro celý život. Mezi rizika ústavní výchovy patří například psychická deprivace, nedostatek sociálních dovedností, potíže v navazování stabilních mezilidských vztahů a mnohé další. Součástí této kapitoly je i pohled na jedince v období odchodu z dětského domova.

Praktická část je věnována životu po odchodu z dětského domova. Nejdříve představím organizaci Rozmarýna, která realizuje projekty pro děti a mladé dospělé se zkušeností ústavní péče. Na to navazují případové studie se čtyřmi respondenty.

1 Socializace dítěte

Dle většiny slovníků správného vývoje dítěte je jeho socializace v rodině. Pro porozumění tomu, co děti z dětských domovů prožívají, je důležité nejprve vymezit socializaci dítěte v rodině. Děti z dětských domovů jsou o tento moment často ochuzeny nebo strávily v rodině jen část svého dětství.

1.1 Pojem socializace

Nejprve vymezím pojem socializace. Helus (2007) uvádí, že socializaci lze definovat jako proces utváření a vývoje člověka působením sociálních vlivů a jeho vlastních aktivit. Hewstone, Stroebe (2006, s. 79) uvádí, že *socializace je proces, při němž si jedinci osvojují pravidla chování, soubor názorů, hodnot a postojů s cílem stát se plnohodnotnými členy společnosti*. Hartl, Hartlová (2000, s. 548) socializaci definují, jako *postupné začleňování jedince do společnosti prostřednictvím nápodoby a identifikace*. Vágnerová (2005, s. 273) uvádí, že *socializace je celoživotním procesem utváření a vývoje člověka ve společnosti. Tento proces probíhá ve vzájemné interakci jedince a společnosti*. Vágnerová ve stejné publikaci dále vysvětluje, že výsledkem socializace je rozvoj lidských vlastností a kompetencí a schopnost jejich regulace v závislosti na normách dané společnosti. Tento výsledek umožňuje jedinci postupnou integraci do společnosti. Proces socializace je nejintenzivnější a nejvýznamnější v dětství, v tomto období se rozvíjejí základní osobnostní vlastnosti, postoje a vzorce chování.

Proces socializace je především socializací osobnosti. Socializace ovlivňuje nejen určitou oblast psychiky a chování jedince, ale promítá se i do jeho tělesnosti, působí na utváření vlastností a směřování jeho životní cesty (Helus, 2007).

Pro potřeby této práce je důležité si uvědomit, že raná socializace má význam pro celý život jedince. Ze sociálních procesů se postupně vyvinou dovednosti a vzorce chování, které jedince doprovázejí celý život. Taktéž socializaci lze vnímat jako nikdy nekončící proces. Podle Heluse (2007) k socializaci dochází začleňováním člověka do mezilidských vztahů, zapojováním člověka do společenských činností, integrováním člověka do společensko-kulturních poměrů.

1.2 Význam rodiny v socializaci dítěte

V předchozí kapitole jsem zmínila, že k socializaci dochází nejvíce v rodině. Rodina představuje pro dítě jeho start do života a dítě zde získá mnoho zkušeností pro celý život. Vágnerová (2005) označuje rodinu za nejvýznamnější socializační prostředí. Výchovné rodiny jsou ve vzájemné interakci, vzájemně se ovlivňují a doplňují. Rodina poskytuje dítěti základní zkušenosti a je pro dítě nepostradatelnou a těžko nahraditelnou institucí. Je nezastupitelná při předávání hodnot z generace na generaci a funguje jako nejvýznamnější socializační instituce. Rodina stojí na počátku rozvoje osobnosti a má možnost ji v rozhodující fázi ovlivňovat (Kraus, 2008). Podle Vágnerové (2005) osobnost dítěte nejvíce ovlivňuje styl rodinné výchovy. Další podíl má stabilita rodiny, míra otevřenosti, pružnosti, adaptability a míra jejího zapojení v širším společenském prostředí. Rodinné prostředí určuje, jaké dovednosti a schopnosti jsou cenné a které jsou naopak považovány za zbytečné.

Helus (2007) dále uvádí, že rodina je základním životním prostředím dítěte, obklopuje je, ale také se do něj promítá. Vágnerová (2005) zdrazňuje, že stejné rodinné prostředí může působit na jednotlivé děti odlišně. Rodina ovlivňuje dítě nejenom sociálně, ale i biologicky. Rodiče mají podobné dispozice jako děti a v závislosti na svých schopnostech je tak vychovávají. Další vývoj dítěte je závislý na osobnosti rodičů i jejich míře vzdělanosti.

Jak jsem zmínila v úvodu této kapitoly, v rodině probíhá primární socializace dítěte. Uskutečňuje se v ní první kontakt dítěte se společností a kulturou. Rodina vytváří svým způsobem jednání s dítětem, postojů a citů oporu pro jeho vývoj. Tímto mu zprostředkovává zvládnutí základních vzorců sociokulturního chování a myšlení, díky nimž dítě rozvíjí své vztahy k sobě samému, druhým lidem, širšímu sociálnímu okolí, k věcem a úkolům (Helus, 2007). Dále je důležité zmínit, že dítě se v rodině učí dovednostem, které nejsou závislé na pohlaví. V rodině se učí své sexuální roli, rozhodujícím obdobím je předškolní věk a podstatnou podmínkou je přítomnost rodičovského vzoru a kontakt s rodičem opačného pohlaví (Matoušek, 2003 a).

Matoušek (1994) přikládá velký význam místu zvanému domov. Je to místo, kde jsme přijímání takoví, jací jsme, kde se nemusíme přetvářet a kde se nic takového ani nesmí dít. Vztah vlastního já, vlastní osoby, svébytnosti se u dítěte vytváří tehdy, když fungují vztahy nejméně tři, tj. matka o dítě, otec, nebo kdokoliv další.

Na závěr je důležité zmínit, že rodina není jedinou institucí, která může pomáhat v péči o prospěch, zdraví a rozvoj dítěte. Svou roli zde hraje také škola, kamarádi atd.

1.2.1 Funkce rodiny

Helus (2007) ve své publikaci uvádí, že rodina navzdory problémům, kterými prochází a problémům, které musí řešit, pochybám, kterým čelí, zůstává svébytným druhem lidské pospolitosti. Rodina je významným stabilizátorem intimní mezilidské vzájemnosti a útulným domovem. Závažným úkolem je realizovat svou funkci v životě dítěte a vytvářet tak podmínky pro rozvoj osobnosti.

Autor dále zmíní výčet nejdůležitějších funkcí rodiny. Rodina v první řadě uspokojuje základní primární potřeby dítěte v prvních letech jeho života. Jedná se o uspokojování biopsychických potřeb (jídlo, pití, pohyb) a **raných psychických potřeb, zejména bezpečí, pravidelného životního rytmu, lásky a podnětů**. Vlivem styku se stejnými osobami, jejich přístup k dítěti je individualizovaný, si dítě může na toto prostředí lépe zvyknout a cítit se v něm doma. Na druhou stranu dítě, které vyrůstá v prostředí, v němž se nepečující osoby stíhají, jsou uspané, nervózní, nerespektují životní rytmus dítěte, se dítě bojí, rozsah jeho projevů se zužuje a rozvoj se aktualizuje v menší míře. Matjek (1994) doplňuje, že uspokojování duševních potřeb není proces jednostranný, ale probíhá i v opačném směru, od dítěte k rodičům. Děti svým soužitím s rodiči uspokojují jejich psychické potřeby. Autor dále vymezuje pět základních duševních potřeb. Jedná se o potřebu podnětů zvenčí. Aby se centrální nervový systém dítěte mohl naladit na výkon, musí být atakován podněty z okolí. Dále je to potřeba smysluplného světa, v jehož okolo musí mít nějaký řád a smysl, další potřebou je životní jistota. Ta se podle Matjeka nejvíce naplňuje v citových vztazích. Bez této jistoty dítě ovládá úzkost, kterou projevuje agresivním chováním u slabších jedinců. Neméně významnou je potřeba vlastní společenské hodnoty, potřeba být uznáván a oceňován. Poslední potřebou je potřeba otevřené budoucnosti.

Rodina dále uspokojuje potřebu organické přináležitosti dítěte. Do této potřeby autor zahrnuje potřebu domova, potřebu mít svého člověka a identifikovat se s ním. Základem povdomí je, že dítě patří do spolehlivých a láskyplných vztahů. Toto povdomí je základem touhy a potřeby integrovat se mezi lidi, projevovat se v lidem, vyvíjet se do vztahů (Helus, 2007). Matjek (1994) zdrazňuje, že pro dítě rodina představuje místo s hlubokými a citovými vztahy.

Podle Heluse (2007) rodina poskytuje dítěti od nejranějšího věku akční prostor, což je prostor pro aktivní projev, seberealizaci a kooperaci s druhými. Rodina dále učí dítě vztahu k rodinnému majetku. Dítě je učeno materiální věci vnímat jako hodnoty, které mají pro členy jeho rodiny velký význam. Rodina učí dítě s pevnými zacházet a rozvíjí tak jeho vztah k pevnému a hmotnému světu. Dítěti se vymezují jeho osobní věci a učí se vnímat šňámám a šňymám.

Rodina umožňuje dítěti proflit mezigenerační vztahy a tím intenzivněji proniknout do chápání lidí různých věku, zalofení a postavení.

Další funkcí rodiny je, fleruč první proflitek sebe sama jako chlapce/dívky (Helus, 2007). Dítě má p íleflitost vidět model mužle i fleny a je vzhledem ke svému pohlaví učitým způsobem vychovááno. Dítě si tedy brzy uv domí, jaká je role chlapce a dívky a jaké pofladavky je třeba plnit. Za projevy odpovídající genderovému očekávání bývá odm íováno (Vágnerová, 2005).

1.3 Specifika socializace v d tských domovech

Socializace dítěte v ústavním prostředí je od socializace v rodině odlišná. Výchova se od sebe liší i v různých typech zařízení ústavní výchovy. Vzhledem k zaměření této práce se budu zabývat socializací v d tském domov . Pojetí ústavní výchovy v české republice uvádím v příloze . I.

1.3.1 Možné důvody a okolnosti umístění dítěte do ústavní péče

V této kapitole nejduvíe p íblíflím důvody, pro které je dítě umístěno v d tském domov . Tyto důvody mohou být různé. Rodinné zázemí dítěte je nestabilní, neúplné nebo může zcela chybět a je v různé míře disfunkční. Významnou roli hraje také věk dítěte, ve kterém do d tského domova p íchází. Věchny tyto okolnosti jsou důleflitým initelem dalšího vývoje dítěte. Ve společnosti se budou vědly vyskytovat rodiče, kteří nezvládnou svou roli z důvodů chronické fyzické nebo duševní nemoci i vysokého stupně invalidity. Dále to mohou být rodiče, kteří jsou opakovaně ve výkonu trestu odnětí svobody. Může se jednat o mladé, nezralé páry, s nedostatkem flivotných zkušeností, se sociálně patologickými rysy v povaze nebo nezodpovědné, u nichž nelze očekávat pomoc z rodiny. Velmi často tyto rodiče sami vystáli v ústavním zařízení nebo v nefunkční rodině. Nejastěji důvody zařazení dítěte do systému náhradní péče jsou následující: nezvládnutá výchova, zneužívání a týrání dítěte, zanedbávání trestné činnosti rodičů, alkoholismus, nízká

sociální úroveň rodiny (často se však objevuje jako sekundární příčina), prostituce matky, osiření (Svobodová, Vrtbovská, Bártová, 2001).

Trkovičová (2007) je to dodává, že se vyskytují také rodiče, kteří se o dítě nechtějí starat. Dítě se z někou nebo je odloží do dětského domova a nebo k nepřibuzným. Často jim však imitují péči, nemají k dítěti vazbu a neuspokojují jeho potřeby. Tato situace se nazývá sociální osiření.

Roznorodé podmínky, ze kterých dítě pochází, mají podstatný vliv na průběh jejich socializace.

Disfunkční rodina

V Hodnocení systému péče o ohrožené dítě (2007) se uvádí, že zhruba 40% dětí pocházejících do ústavní výchovy již v předkolním věku žilo v neúplné rodině. O rodinu se starala především matka, otec byl spíše v roli odborného vychovatele. Tento trend se s rostoucím věkem dítěte zvrátuje a později má jen každé třetí dítě v ústavní péči vlastní úplnou rodinu.

U disfunkčních rodin převažuje především nadměrné užívání alkoholu, špatné bytové podmínky a další sociálně patologické jevy.

Svou roli tu hraje také systematická práce s rodinou v období, než je dítě umístěno do ústavní péče. V minulosti se s rodinou nepracovalo v takové míře, jako v dnešní době. Situace se zlepšuje a dochází k rozvoji nových sociálních služeb, zejména terénních.

Zanedbávání, týrání a zneužívání dětí

Pro zanedbávání, týrání a zneužívání dětí se používá termín CAN (Child abuse and neglect). Vágnerová (2008, s. 593) jej definuje jako *špatné zacházení s dítětem, které vznikne v důsledku jakéhokoli nenáhodného jednání rodiče nebo jiné dospělé osoby, je-li v dané společnosti hodnoceno jako nepřijatelné*. Jedná se o soubor negativních důsledků špatného zacházení s dítětem. Autorka dále uvádí, že syndromem CAN trpí v současné době okolo 10-20% dětí.

Zanedbávání dítěte představuje rodičovskou neúplnost v jeho podstatným potřebám dítěte. Pokud se rodič chová jak agresivně, tak neúplně, považuje se za závažnější neúplnost. Zanedbávané dítě nemá příležitost k tomu, aby se učilo základní civilizační dovednosti, nemá dost podnětů k rozvíjení intelektu, opouští se ve vývoji dítěte, bývá často nemocné a špatně navazuje kontakty s cizími lidmi (Matoušek, 2003).

Týrání lze rozlišit na fyzické nebo psychické. Dochází k němu často v rodinách, ve kterých jsou vztahy mezi členy narušené. Agrese vůči dítěti může být jedním z projevů

nahromadného napětí. Podle Matějka (1995, in Vágnerová 2008) jsou tímto způsobem více ohroženy děti, které dospělí provokují a nadměrně vyerpávají.

Další formou je sexuální zneužívání dětí. Matoušek (2003, b) vysvětluje, že dítě je sexuálně zneužíváno tehdy, jestliže je vystaveno sexuálnímu kontaktu, inonosti nebo chování. Sexuální zneužívání zahrnuje dotyky, pohlavní styk nebo vykoisování (např. odhalování dospělých před dítětem, nucení dítěte k tomu, aby bylo svědkem sexuálních praktik mezi dospělými), a to ze strany jakékoliv osoby. Sexuální zneužívání je páchano členy rodiny, osobami, které se s rodinou stýkají, a dalšími osobami, se kterými je dítě v kontaktu. Zhruba v 5% případů jsou pachatelkami ženy. Následky sexuálního zneužívání jsou velmi závažné a často jsou spojeny s dlouhotrvajícím traumatem.

1.3.2 Dítě vyrůstající v dětském domov

Vtina autor se ve svých publikacích shoduje, že ústavní prostředí působí na dítě deprivacně. Ústavní výchova se nemůže vyrovnat výchově v rodině a ani ji nahradit, v systému ústavní péče je viditelný posun a snaha o přiblížení se výchově v rodině. Přesto všechno však ústavní výchova s sebou přináší rizika a jedince opouštějícího dětský domov, dá se říci, znevýhodňuje a může být pro něj stigmatizující. V následujících kapitolách přiblížím nejzávažnější rizika a dopady spojené s ústavní výchovou.

Trnkoviara (2007) uvádí, že dítě, které je umístěno do náhradní výchovy, bývá emocionálně i sociálně narušené a v prenatálním období se někdy potýká s fyziologickým ohrožením (kodlivý životní styl, alkohol a jiné návykové látky, zanedbaná zdravotní péče). Dítě zažívá trauma v průběhu těhotenství, před umístěním do náhradní výchovy a po příchodu do náhradního prostředí. Děti svévolně do náhradní výchovy mají oproti dětem vyrůstajícím v rodinách nevýhody na biologické úrovni, což souvisí s genetickým základem. V romské populaci jsou časté pľibuzenské svazky a v tš sklon k onemocnění. Dále se jedná o handicap způsobený prostředím, ve kterém se dítě pohybuje (máme sem za aditivní úroveň, množství a kvalitu podnětů), a nemalý vliv má chování matky v období těhotenství (kouření, alkohol, nevyvážená strava, nedostatečná hygiena). Autor vysvětluje, že případy, kdy se narodí dítě s FAS (Fetal Alcohol Syndrome) nejsou výjimkou, děti mají nižší porodní váhu, jsou nedonošené, objevují se drobná poškození mozku, celkově se jedná o komplexní poškození plodu. Mezi dětmi žijícími v dětských domovech je v tš podíl dětí s postižením, než jaký najdeme v běžné populaci. Vocilka (2000, in Trnkoviara 2007) uvedl, že v roce 2000 bylo v dětských domovech 36,2 % zdravotně postižených dětí a 10,3 % dětí smyslově a tělesně postižených.

Dalším významným problémem je, že děti z dětských domovů zaostávají za ostatní populací v tělesných rozměrech. Toto opožďování se postupně zmírňuje a k dorovnání rozdílů dochází po dvanácti letech flivota v dětském domově (Drobný, Drobná, 2000, in Třkoviara, 2007). Langmeier a Matjek (1974, in Třkoviara, 2007) došli k závěru, že délka pobytu v dětském domově p řizniv ovlivňuje tělesný vývoj dítěte, ale negativně působí na vývoj rozumový.

Matjek (1994) zdrazňuje, že typické pro děti vyrstající v dětském domově je, že se nemají na co těřit a o co se snažit. Jiíjí daleko více p řítomností. Napřít z o ekávání něho nového, strach ze řpatných řkolních výsledk ř, obava z pohorění nebo zármutku blízkých osob, je tu omezeno na minimum.

Přít výchov řv za řzeních náhradní rodinné péře vzniká mezi vychovatelem a dítětem ur řitý citový vztah. Avřak ve vychovatelce/vychovateli dítěte nem ře poznat něco víc, než jen jejich funkci, která je vázána ke svému zam řtnání a s dítětem ji pojí pracovní aktivity, ovlivně daným prost ředím a řsem (Matjek, 1994). Gottwaldová (2006) vřak dodává, že děti v dětských domovech nepovařují své vychovatele za řv řníky, ale obracejí se na ně s dotazy řpře obecnými. Vychovatele berou jako někoho, kdo je hodnotí, trestá a zajiřuje program. Matjek (1994) povařuje citové vztahy v řstavní výchov řv m řlké a povrchní. Jejich délka nep řekra řuje dobu, kdy trvá styk jedn řch s druhými.

Specifikem tedy je, že dítě a vychovatel nemají společnou minulost a ani budoucnost. Nevytvá řjí se tak podmínky pro tzv. zako ření dítěte a jeho stabilitu. Dostate ně množství informací o minulosti a jejich zdravá reflexe, jsou řleřité pro řsp řný emocionální a sociální vývoj dítěte. Nedostate ně vyrovnání se s minulostí m ře mít za následek její potla řování nebo naopak p řili ně lp řní na minulosti. S otázkou minulosti, p řítomnosti a budoucnosti je spojeno i vytvá ření identity. Dětský domov nabízí p řístup tady a te ř. Nikdo dítěti nezajiřtí stejnou vychovatelku/vychovatele a stejné sourozence po celou dobu jeho pobytu. Neumořňuje mu ani dostate ně a bezpečně p řflití psychosociálních krizí (Třkoviara, 2007).

1.3.3 Rizika spojená s řstavní výchovou

V kapitole zabývající se významem rodiny v procesu socializace jsem vysv řtlila, jakým řp řobem je rodina a zejména matka, nezastupitelná pro rozvoj dítěte. Pro vývoj osobnosti dítěte je nepřítiznívé, když není svými rodi ři akceptováno a strádá.

Mezi nejvýznamnější rizika ústavní výchovy patří v tina odborník **psychickou deprivaci**. Deprivace, taktéž strádání v důsledku nedostatečného uspokojování potřeb, může zásadním způsobem poškodit další vývoj lidské osobnosti. Deprivaci Vágnerová (2008) rozděluje na **citovou** o nedostatečné uspokojování citových potřeb dítěte a **sociokulturní** o nedostatek podnětů, které podporují rozvoj schopností a dovedností. Deprivace různých úrovní potřeb a v různém stádiu vývoje působí odlišně a způsobuje různé následky o smyslové vady, mentální postižení, drobné i vážnější poruchy nervové soustavy a promítá se odlišně do různých oblastí vývoje (Matoušek, 2008). Jedním z projevů deprivace bývá výrazné opoždění e i. Počáteční vývoj e i není posilován, matka na pokusy nereaguje a tím je rozvoj e i zbrzděn. Chybí-li významná bytost, se kterou chce být dítě v kontaktu, nevytváří se ani komunikace. Časté následky jsou také patlavost, která je patrná zejména u dětí vyrůstajících v ústavech. Další následky jsou patrné ve skladbě a obsahu e i. Nápadná je malá spontaneita e i a neschopnost jejího přiměřeného sociálního vyžití (srov. Vágnerová 2008, Matoušek, 2008). Matoušek (2008) uvádí další následky, kterými jsou opožděný vývoj sociálních a hygienických návyků, opoždění ve vývoji jemné motoriky, jemných pohybů ruky nebo v koordinaci ruky a oka.

Citově deprivované děti se obtížně orientují ve svých citech. Emotivita bývá nerozvinutá, plochá a nebo naopak plná nevládnutých výbuchů. U dětí dochází ke zmaření hierarchie hodnot. Děti vyrůstající v ústavní péči bývají částečně nezralé. Objevují se u nich horší školní výsledky, které jsou spojené s nedostatečnou motivací. Matoušek (1994) dodává, že u dětí nejde, není-li zájem a zájem není, není-li pro koho se učit. Citově deprivované děti mají školní výsledky horší než jaké je jejich nadání. Tyto děti nedovedou pracovat samostatně, potřebují vedení a citovou podporu při motivaci k učení (Vágnerová, 2008). Gottwaldová (2006) zdrazňuje, že vzhledem k nedostatečné osobní motivaci nedokonejí mnoho dětí školní docházku. Mají tedy základní školu nebo jsou vyučované, což významně snižuje jejich šanci na uplatnění se na trhu práce. Současně jsou tyto děti vyučované v jiném oboru, než kterému se chtějí věnovat (Folda, et al, 2009).

Langmeier a Matoušek (in Matoušek, 2008) rozlišili pět hlavních typů osobností deprivovaného dítěte:

1. **typ relativně dobře působící, bez nápadného chování, ale s citlivými zranitelnými místy, která se projevují v tichosti;**
2. **typ sociálně hypoaktivní (útlumový, regresivní), aktivita dítěte je snížena, dítě nenavazuje sociální vztahy a orientuje se na materiální svět;**

3. **typ sociálně hyperaktivní**, dítě je sociálně aktivní, snaží se přimknout ke každému;
4. **typ sociálně provokativní**, dítě je agresivní a bez solidarity s ostatními, snaží se upoutat pozornost dospělých za každou cenu;
5. **typ náhradního uspokojení** citových potřeb, aktivita dítěte se přesunula do jiných oblastí, ve kterých mohou nalézt náhradní uspokojení o shromáždění hraček, přejídání, sexuální zájem.

Matoušek zdrazuje, že uvedené vymezení je orientační, existují individuální, jedinečné varianty.

Dlouhodobá deprivace v raném dětství má následky na celý život. Náhradní rodinná péče je tím úspěšnější, čím více napodobuje podmínky v úplné rodině. Nejvíce deprivací následků má tradiční ústavní péče o děti v kojeneckých ústavech a dětských domovech. O něco méně deprivuje péče v domov rodinného typu, kde jsou skupiny dětí menší a kde je přítomnost dospělých vychovatelů. Nejméně deprivující je přestoupská péče (Matoušek, 2003 a).

Matoušek a Pazlarová (2010) ve své knize uvedli, že ústavní prostředí působí na dítě deprivací. Zároveň podle nich souhlasné zahraniční výzkumy ukázaly, že dítětem vyrůstajícím v tomto prostředí funguje mozek jinak než dítětem vyrůstajícím v rodinách. Mozek těchto dětí je méně aktivní a v některých oblastech zakrňuje. Děti vyrůstající v ústavech mají špatnou schopnost vcítit se do druhých lidí, neorientují se dobře v personálních vztazích, často neumí řešit konflikty bez agrese, mají nízké sebehodnocení, těžko se orientují v morálních normách a v hodnotových dilematech.

Mezi další rizika spojená s ústavní výchovou patří skutečnost, že více než polovina dětí propuštěných z ústavní péče spáchá v době rok od propuštění nebo dříve nějaký trestný čin (Matoušek, Pazlarová, 2010).

Vágnerová (2008) dále rozlišuje ječet **citovou subdeprivaci**, což je mírnější varianta deprivace, ječet jší, ale obtížněji identifikovatelná. Příznaky subdeprivace se stávají nápadnými až v celkovém souhrnu, znakem je kumulace úinku drobných odchylek. Matoušek (1992, in Vágnerová, 2008) souhrn nepřiznivých charakteristik dítěte označuje jako skómaladaptace.

1.4 Období odchodu do samostatného života

Mladý dospělý vyrůstající v dětském domově opouští domov ve chvíli, kdy mnohdy ječet sám není připraven na samostatný krok do života. V rodinách takový lov k

z stává až do chvíle, kdy je schopen se sám špostavit na vlastní nohy a postarat se o sebe. Pokud se mu krok do flivota nepoda í, má se kam ve v t-in p ípad vrátit, k rodi ím.

Mladí lidé vyr stající v d tských domovech se ásto na odchod z d tského domova t í a p edstavují si, že kone n za nou flít. T í se na svou samostatnost a pocit svobody.

1.4.1 Pozdní následky citové deprivace

V kapitole 1.3.3 jsem se zabývala psychickou deprivací, která ásto postihuje d tí vyr stající v d tských domovech. Následky psychické deprivace v dosp losti se budu zabývat v této kapitole. Zmapováním následk psychické deprivace se zabýval kolektiv Zden k Mat j ek, V duna Bubleová a Ji í Kova ík v rámci výzkumného projektu s názvem Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace, svoje poznatky publikovali v roce 1996. Na výsledky výzkumu odkazuje ve svých pracích mnoho autor .

Vágnerová (2008) zmi uje, že dosp lí lidé, kte í psychicky strádali v d tství, mívají problémy se svým sebehodnocením, s mezilidskými vztahy a celkov poci ují nespokojenost se svým flivotem. Vý-e zmi ovaní auto í se ve svém výzkumu zam íli na d leflité oblasti, se kterými mohou mít jedinci problémy.

Profesní uplatn ní

Lidé, kte í vyrostli v d tském domov mívají nífl-í úrove vzd lání. Nemají v-ak nífl-í intelekt, ale spí-e nejsou schopni jej uplatnit, vlivem komplexní zát že. Auto í výzkumu uvedli, že více než polovina sledovaných osob m la jen základní vzd lání (zahrnuta i zvlá-tní -kola); 36 % st ídalo zam stnání nebo v bec nepracovali, 64 % pracovalo, ale uplatnili se na nífl-í úrovni, než jaké byly jejich schopnosti. Zárove v-ak byli ekonomicky nezávislí (Vágnerová, 2008).

Partnerská a rodi ovská role

Zvládnutí t chto rolí závisí podle Vágnerové (2008) na tom, zda byla zát flí nedostatku této zku-enosti kompenzována a zda jedinec dokáže udržet a navázat partnerský vztah. Mat j ek (1994) dodává, že se rodi ovské postoje p ípravují celým flivotem a v-e práv za íná zku-eností dít te se svými vlastními rodi í. Autorka uvádí, že lidé se zku-eností citové deprivace mívají ásto partnerské problémy, volí si nevhodné partnery, ásto se jedná o p íjetí kohokoliv, kdo projeví zájem. Mat j ek (1994) dopl uje, že problémem pro tyto osoby je hluboce se zamilovat a op tovat city dal-ích osob, partner a svých vlastních d tí. Sledované osoby z výzkumu byly ásto svobodné nebo rozvedené. Vztahové problémy byly ást j-í u mufl , u flen byl po et nífl-í z d vodu v t-í motivace k partnerskému souflití. Mat j ek (1995, in Vágnerová, 2008) považuje schopnost flít ve stabilním vztahu za indikátor úrovn sociální adaptability. P í iny lep-í sociální adaptace

fen, které vyrostly v dětském domově mohou být různé, jednou z příčin je péřeva pracovní flenského pohlaví reprezentujících flenskou a mateřskou roli (Matěj ek, 1996, in Vágnerová, 2008). Dále tito jedinci mají problémy se zvládním rodi ovské role, fungují zde spí-e biologické dispozice, chybí emo ní a sociální zku-enost.

Obecná sociální adaptace

Jedinci deprivovaní v dětství mívají řadu problém ů spojených s potířkami v sociální orientaci. Objevují se problémy se zvládnutím role dosp ělého, být za své jednání zodpov dný. Problematické je zejména to, že tito jedinci nemají po opu-t ní dětského domova nikoho blízkého. řasto nové vztahy nehledají z děvod řpatných předchozích zku-eností. Tito jedinci bývají řasto okolím hodnoceni jako nestálí, agresivní, konfliktní a náladoví. M ůže se objevit kriminální jednání. 36 % osob z výzkumu se dopustilo nějakého trestného řinu (Vágnerová, 2008).

Ve zpráv ě Hodnocení systému pé ěe o ohrožené děti (2007), kterou zpracovalo Ministerstvo vnitra ve spolupřáci s Ministerstvem řkolství, mládeře a tělovýchovy je uvedeno, že během let 1995 ř 2004 opustilo institucionální pé ěi 17 754 dětí, z nich ř se po odchodu z institucionální pé ěe dopustilo trestné řinnosti 8 866 dětí, což představuje 51 %, z nich do roka po opu-t ní institucionální pé ěe spáchalo trestný řin 1 681 dětí, asi 10% z celkového počtu. Zmín ěná zpráva poukázala zejména na fakt, že děti s ústavní výchovou se dopou-t ějí řasto trestných řin . Jedním z významných děvod ů je nedostatečná prevence a následná pé ěe. Obdobná řísla jsou i u počtu dětí odcházejících z dětských domov ů . V letech 1995 ř 2004 opustilo dětské domovy 7 532 dětí, z nich spáchalo trestnou řinnost 2 328 dětí (31 %). Z toho počtu se 432 dětí (18,5 %) dopustilo trestného řinu před a během pobytu v dětském domov ě , do roka po skon ění výchovy v dětském domov ě to bylo 80 dětí (4 %) a 1 866 dětí se dopustilo trestné řinnosti a ř po opu-t ní institucionální pé ěe.

Dalším problémem, který Vágnerová (2008) zmi ůje je zvý-ěné pořívání alkoholu.

1.4.2 Adolescence

Povařují za dělefité na tomto míst ě p řínést stru nou a obecnou charakteristiku vývojového období, ve kterém se lidé odcházející z dětského domova nacházejí. V období adolescence dochází k mnoha zm ěnám v osobnosti jedince.

Ve vymezení začátku a konce období adolescence se n ěkte ří auto i od sebe li-í. Macek (2003) datuje adolescenci do období 15 a ř 20 (22) let. Podle ř í ana (2004) začína adolescence d říve, okolo 12 let. Vstup do adolescence je dán dobou, kdy mladý řlov k

tlesn dozrává. Adolescencí tedy máme označit celé období mezi dětstvím a dospělostí (Macek, 2003). Zmínky, ke kterým v adolescenci dochází, jsou podmíněny biologicky, ale významné je ovlivnění psychické a sociální faktory. Proběh dospívání je tedy závislý na kulturních a společenských podmínkách (Vágnerová, 2005). Hranice pro konec adolescence se postupně posouvá a je závislá na dokončení vzdělání a začátku pracovního života. Vágnerová (2005) období rozděluje na adolescenci ranou a pozdní, přičemž začátek adolescence datuje již do věkového období okolo 10-11 let.

Pozdní adolescence

Pro zaměření této práce je důležité vymezení období pozdní adolescence. Toto období je charakteristické komplexnější psychosociální proměnou. Důležitým momentem je ukončení profesní přípravy a nástup do zaměstnání, s tím je spojeno dosažení i oddálení ekonomické nezávislosti (Vágnerová, 2005). V tomto období se posiluje aspekt **sociální identity**, tj. potřeby n kam patřit, na něž se podílet a něco sdílet. Adolescent se ve věku začíná zaměřovat nad svou osobní perspektivou, uvažuje o budoucích cílech a plánech, ve smyslu partnerství a ve vztahu k profesi (Macek, 2003).

V tomto období dochází k hledání a rozvoji **vlastní identity**. Ta je spojena s věkově snahou o sebepoznání, které se uskutečňuje v rámci vrstevnické skupiny (Vágnerová, 2005). Erikson (2004) uvádí, že hledání a vytváření identity je záležitostí celého života, ale v období adolescence osobní boj o identitu vrcholí. Mít identitu znamená vědět, kdo jsem, znát sám sebe, rozumět svým citům, vědět, kam patřím, kam směřuji a vědět, jaký je smysl mého života. Pokusem o sebedefinování je i experimentace s partnerstvím (Erikson, 2002, in Vágnerová, 2005). Důležitou změnou pro jedince je vědomí možnosti ovládat svůj život a aktivní přístup k seberealizaci. Pokud není jedinec připraven, může nastat prodloužení předchozího období. Erikson (1963, in Vágnerová 2005) tento postoj nazývá adolescentní psychosociální moratorium. Moratorium je výrazem pro potřebu něco zabrzdit, zastavit a projevuje se různými způsoby.

Smyslem pozdní adolescence je poskytnout jedinci možnost a čas k porozumění sám sobě, aby si zvolil, čeho chce v budoucnosti dosáhnout a osamostatnil se ve všech oblastech. Zde dochází ke zdrojům napětí, protože tempo biologického, psychického a sociálního vývoje bývá rozdílné (Vágnerová, 2005). Macek (2003) označuje adolescenci jako čas pro splnění vývojového úkolu. Vývojový úkol máme vnímat jako soubor situací, kterými musí adolescent projít.

V průběhu dospívání zůstávají základní psychické potřeby stejné, na které se můžeme. Pohled základních potřeb může mít pro období dospívání následující podobu (Murnane, Levy, 1996, in Matoušek, Kroftová, 2010):

- fyzické potřeby a potřeba bezpečí se o záležitosti odpovídajícího prostředí;
- potřeba udržovat vazbu na původní rodinu a soustředění se zkoušet vlastní vymezení. Vazba na rodinu je v tomto období kulturně specifická, v různých kulturách je vyšší míra kontroly, v jiné zase vyšší míra emoční podpory;
- potřeba imponujícího vzoru stejného pohlaví;
- potřeba zkoušet spojení s jiným blízkým člověkem opačného prostředí mimo vlastní rodinu a vhodným protějškem je osoba hodnotovým řečí k blízké rodině;
- potřeba obstát mezi vrstevníky;
- potřeba zvládat požadavky studia nebo práce;
- potřeba mít identitu a nacházet smysl své existence a přilnavosti k r st a k případným změnám životní dráhy.

V průběhu dospívání dochází ke změnám v oblasti fyzického vývoje. Jak jsem již zmínila, tyto změny mají velký význam a pro adolescenta může být obtížné se s nimi vyrovnat. Tělesná změna bývá intenzivně prožívána. Soustředění se na postoje a chování ostatních osob, se kterými je adolescent v kontaktu. Dívky dospívají v těle dříve než chlapci. U chlapců je ze sociálního hlediska významný především růst a rozvoj svalů. Úprava zevnějšku a oblečení se stávají prostředkem k vyjádření identity, objevují se tendence k uniformitě a k napodobování platných vzorů krásy. V oblasti psychického vývoje se jedinec dostává do stadia formálních logických operací, je schopen používat ústinnější paměťové strategie. Emoční prožívání je však značně proměnlivé (Vágnerová, 2005).

Období adolescence je jedním z nejtěžších období v životě. Mladý člověk tedy nemusí být na osamostatnění připraven, může se této situaci oddalovat nebo momentu osamostatnění nepřikládat velký význam. V následující kapitole se budu zabývat obdobím adolescence z úhlu socializace jedince.

1.4.3 Socializace v adolescenci

Adolescence má i společenskou hodnotu, s využitím sociálních dovedností rozvíjí je jedinec své kompetence nezbytné pro výkon rolí a přijetí statusu dospělého člověka (Macek, 2003). Socializace je spojena se změnou sociálního postavení, která je zapříčiněna ukončením povinné školní docházky a volbou profesního směřování. V období

adolescence se m ní vztahy s lidmi, adolescent je v období pozdní adolescence akceptován více jako dospělý a očekává se od něj odpovídající chování. Na významu nabývají sociální skupiny, rodina zůstává významným sociálním zázemím (Vágnerová, 2005). Ší an (2004) dodává, že mladí často své rodiče kritizují. Dalšími významnými iniciátory jsou škola, pracovní a vrstevnická skupina. Je to právě vrstevnická skupina, která je nejdůležitějším zdrojem emoční a sociální podpory. Vazba na skupinu snižuje individuální zodpovědnost a zvyšuje pocit sebevědomí a sebejistoty jedince. Vztahy s vrstevníky mohou uspokojovat různé psychologické potřeby (Vágnerová, 2005).

Volba profese a vstup do zaměstnání

Volba budoucí profese je svobodná, ale možnost výběru závisí na dosavadním školním prospěchu, ale mohou ji určovat individuální nebo rodinné preference. Pro adolescenty v tomto období volba povolání velký význam nemá (Vágnerová, 2005). Výběr budoucího zaměstnání se uskutečňuje v období pubescence. Ší an (2004) uvádí, že pro mnoho pubescentů je volba povolání psychologicky předčasná, nejsou na ni zralí a připravení.

Důležitým mezníkem v životě mladého dospělého je nástup do zaměstnání. Vágnerová (2005) uvádí, že adolescenti prožívají nástup do zaměstnání různě. Pozitivní význam má nezávislost a ekonomická soběstačnost, i když v prvním zaměstnání je peněz poměrně málo. Zátěží může být nízký sociální status a rozpor mezi očekáváním a realitou. Nepříjemným může být i stereotyp denního programu pracovního dne, který ponechává mnoho volného času po uplynutí pracovní doby. Ve chvíli, kdy se objeví komplikace na pracovišti a převažují negativní stránky je pro mladé dospělé krajní řešení, odchod ze zaměstnání bez návaznosti na jiné. Nezaměstnanost však představuje pro mladé ještě větší zátěž.

Jak jsem zmínila v předchozích kapitolách u mladých dospělých, kteří vyrůstali v dětských domovech, se objevují v prvních zaměstnáních problémy. Z důvodu nízkého vzdělávání zastávají hůře placená místa a bývají často nezaměstnaní.

1.5 Odchod z ústavní výchovy a co dál?

V České republice a v ostatních zemích Evropy je trend, že děti odcházejí z domova ať ve chvíli, kdy jsou připraveny na samostatný život, mají stabilní zaměstnání a dokončené studium. Často krát začínají žít se svými partnery nebo za podpory rodičů žijí samostatně v prázdných studiích, rodiče je podporují materiálně, finančně a psychologicky.

Ve chvílích, kdy se mladým dospělým pokus o osamostatnění nepovede, mají se kam vrátit.

Mladí lidé, kteří vyrostli v dětských domovech tyto možnosti nemají. S ukončením ústavní výchovy končí astokrát i jejich švztahy a kontakty s dětským domovem. Pokud mladý dospělý nestuduje na vyšší odborné škole nebo vysoké škole, musí z dětského domova odejít v 18 až 19 letech. Na které dětské domovy sice umohl ujít dříve v průběhu ústavní výchovy vyzkoušet si samostatné bydlení nebo spolupracují s neziskovými organizacemi a zapojují se do programů, ale i tak je moment, kdy musí mladý dospělý stát na vlastních nohou, obtížný. Mladý dospělý má po opuštění dětského domova menší sociální dovednosti než lidé odcházející z rodiny. Má také menší podporou sociální síť.

1.5.1 Prodloužení pobytu z dětského domu soustavné přípravy na výkon povolání

Pobyt v dětském domově je možno prodloužit do 19 let, je-li soudně rozhodnuto o prodloužení ústavní výchovy. Mladý člověk může po dosažení věku 18 let zůstat v ústavní výchově, pokud se soustavně připravuje na budoucí povolání a je nezaopatřený. V takovém případě může se zařízením uzavřít smlouvu a zařízením mu poskytuje plné zaopatření nejdéle do 26 let. Pro tyto mladé lidi je možné zajistit samostatné ubytování v prostorách zařízení nebo mimo něj (Folda, et al, 2009).

Ve školním roce 2009/2010 možnost dobrovolného prodloužení pobytu využilo 349 dětí z dětských domovů. Blíže údaje uvádím v příloze II.

1.5.2 Finanční pomoc při odchodu z dětského domova

Mladý člověk, který odchází po dosažení zletilosti ze zařízení, má nárok na věcnou pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek v hodnotě nejvýše 15.000,- Kč podle skutečné potřeby v době propuštění a podle hledisek stanovených vnitřním řádem (Folda, et al, 2009).

Ještě před odchodem z dětského domova navazují často orgány sociálně-právní ochrany děti spolupráci s organizacemi a zapojují děti do programů, které je mají na odchod připravit. I přesto je osamocení mladého dospělého spojeno s mnohými obtížemi. Osobám chybí informace o nákladovosti samostatného bydlení, o cenách za potraviny a náklady na provoz domácnosti. Obtížně se učí se svými příjmy úsporně hospodařit.

1.5.3 Domy na p li cesty

Na které d tské domovy samy navazují spolupráci s domy na p li cesty a usnad ují tak mladým lidem otázku e-ení bydlení. Tato moflnost v-ak stále závisí na d tském domov . V n kterých za ízeních není otázka odchodu systematicky e-ena.

Mladí lidé si bydlení hledají sami a asto vyuffívají kontakt , které dostali v d tském domov , pop . od sociální pracovnice z ú adu. Domy na p li cesty tak kontaktují z vlastní v le. P ed p íjetím do domu na p li cesty, je s klienty veden motiva ní pohovor, ve kterém je zji- ována jejich motivace k bydlení v tomto typu za ízení.

Jako sociální slufbu, upravuje domy na p li cesty, zákon . 108/2006 Sb. o sociálních slufbách. Jedná se o pobytové slufby pro osoby do 26 let, které po dosažení zletilosti opou-t jí -kolská za ízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Tyto slufby mohou být také poskytovány osobám propu-t ným z výkonu trestu odn tí svobody nebo ochranné lé by. Ze zákona je poskytování sociálních slufeb p izp sobeno specifickým pot ebám t chto osob. Jedná se o poskytnutí ubytování, sociáln terapeutické innosti, zprost edkování kontaktu se spole enským prost edím, pomoc p i uplat ování práv, oprávn ných zájm a obstarávání osobních zálefitostí (Folda, et al, 2009). Klienti tohoto za ízení za své ubytování platí, udrflují sami svou domácnost, chodí do zam stnání nebo do -koly (Matou-ek, 2003 b). Domy na p li cesty zaji- ují tyto slufby obvykle po dobu jednoho roku (Matou-ek a kol., 2007).

Z webových stránek jednotlivých dom na p li cesty je mofné zjistit, fle poskytují krom t chto základních slufeb i mnoho dal-ích dopl kových aktivit a inností. Nap . zprost edkování idi ského výcviku, práci v sociální firm , krizové poradenství, apod.

Pro n které mladé lidi, kte í se nedostanou do domu na p li cesty nebo nemají o tento typ slufeb zájem, je jednou z mofností bydlení na ubytovn . Nebo v krajním e-ení azylové bydlení, zde v-ak s nimi není v bec pracováno. Musím bohuffel konstatovat, fle ást z nich kon í šna uliciõ bez zaji-t ného bydlení.

1.5.4 Návrat k rodin , spole né souffití s partnerem

Moflnost návratu do rodiny p edstavuje pro mnohé mladé lidi vyr stající v d tském domov jedinou moflnost, na kterou se upnou a ke které upírají ve-keré své nad je. Vlivem toho p estávají sami aktivn e-ít sv j odchod z d tského domova a plánují si budoucnost se svou rodinou. Zapomínají p itom na d vody a okolnosti, které je do d tského domova mnohdy p ivedly. asto se práv jedná o d vody spojené se selháním pé e o dít ze strany

rodiny. Mladý dospělý si v takové situaci rodinu idealizuje, i když vztahy u něj mohou být narušené.

Gottwaldová (2006) označuje návrat do rodiny za velké riziko. Hlavním důvodem je dle autorky to, že s rodinou nebylo v průběhu pobytu dítěte v dětském domově odborně pracováno a dítě se tedy vrací do stejného prostředí, ze kterého předtím odešlo. Mnohdy dochází k okradení dítěte a zneužití jeho důvěry.

Návrat do rodiny nemusí být vždy nemohutný. Některé děti odcházejí s přáteli se svými sourozenci nebo s jinými příbuznými.

Častým jevem je také to, že mladé dívky a chlapci po odchodu z dětského domova začínají s přáteli se svým partnerem a zakládají novou rodinu. Na webových stránkách dětského domova Unhoř jsem našla celkový počet mladých lidí, kteří odešli z jejich domova v době zletilosti. Z celkového počtu 173 mladých dospělých, odešlo bydlet k partnerovi 35 osob, z toho 32 dívek. Přesný pohled je uveden v příloze III.

1.5.5 Problematické situace po odchodu z dětského domova

Jak jsem již uvedla několikrát v textu své bakalářské práce, mladí lidé odcházející ze zařízení ústavní výchovy často trpí psychickou deprivací, která je ovlivňuje v různých směrech a fázích jejich života. Psychická deprivace způsobuje sociální handicap, který výrazně ovlivňuje možnost začlenění se do společnosti po opuštění zařízení. Některé uvedené problémy jsou v mnohém totožné s následky citové deprivace, které jsem uvedla v kapitole 1.4.1. Přesto je však důležité je znovu vyjmenovat. Lze tak získat ucelený pohled na situaci mladého člověka po odchodu z ústavní výchovy.

Mladí lidé se zkušeností ústavní péče jsou znevýhodněním z hlediska aspektů. Jednak se u nich projevují známky psychické deprivace a jsou sociálně izolovaní a nepřipravení. Nejsou schopni se postarat sami o sebe. Chybí jim v ekonomické a sociální jistotě zajištěné dětským domovem a odchodem z něj tuto jistotu ztrácí. Chybí jim tak reálná představa života mimo dětský domov, ve své situaci jsou bez finanční, emocionální a sociální opory. Objevují se u nich osobnostní a vývojové problémy. Po odchodu z dětského domova se potýkají s existenčními a partnerskými problémy. Z důvodu chybějící přípravy na zaměstnání, nemají dostatečně osvojené pracovní návyky a neumí respektovat samostatná pravidla. V zaměstnáních vydrží často pouze krátkou dobu. Ve vztazích jsou nadměrně důvěřiví a snadno ovlivnitelní. Pro samostatný život jsou mladí dospělí nezralí, jak jsem již zmínila, často jsou bez sociálních kontaktů, čímž se objevovat sociální opožděnost. V oblasti partnerských vztahů jsou nepřipravení na uzavření kvalitního

partnerského a sexuálního života, proto ve své roli často selhávají. Vlivem systému ústavní výchovy jsou schopni spíše souperit nežli spolupracovat (Folda, et al, 2009).

Gottwaldová (2006) dále zdrazuje, že sami mladí dospělí se cítí ze strany většinové společnosti diskriminováni a vlivem této situace se u nich objevuje nepřiměřený strach, nesmloucnost a agrese.

Další problémy, které se mohou objevit, jsou v oblasti aktivního trávení volného času. U těchto mladých lidí se objevuje zvýšená touha uflívat si šnepovinně zábavy (Folda, et al, 2009).

1.5.6 Podporující organizace a programy

V současné době jsou následně programy pro mladé lidi, kteří opustili dětské domovy, realizovány především neziskovými organizacemi ve spolupráci se zařízeními pro výkon náhradní výchovy. Tyto služby jsou realizovány v následující podobě :

a) odborné poradenství o poskytnutí potřebných informací, k poskytnutí jejich nepřiznivé sociální situace. Jedná se o rodinné a mezilidské vztahy, pracovní právní vztahy, majetkové právní vztahy, právní ochranu, sociální oblast a bydlení;

b) trénink dovedností pro život a vzdělávání;

c) doprovázení o pomoc osobám, které si nedokáží poradit v běžných situacích;

d) ubytování;

e) právní zastupování o pomoc osobám, které nejsou schopny se obejít bez pomoci jiné fyzické osoby;

f) pomoc v životní orientaci, podpora při hledání hodnotového systému;

g) finanční pomoc o prostředky nadace a fondy.

V některých částech naší republiky je nabídka služeb pro mladé lidi odcházející ze systému náhradní péče relativně široká, v jiných částech je však velmi omezená. Stále však chybí provázanost těchto služeb (Folda, et al, 2009).

2 Mladý dospělý po odchodu z dětského domova

Praktická část bakalářské práce se skládá ze dvou částí. Nejprve představím konkrétní organizaci, která realizuje projekty zaměřené na přípravu dětí před odchodem z dětských domovů a na následnou pomoc po jejich odchodu. A za druhé uvedu typy i případové studie, které se zaměřují se zvláště tímto směrem na období odchodu z dětského domova do samostatného života.

Cílem praktické části je popis projektů organizace, která se snaží vést mladé lidi k samostatnosti a odpovědnosti a dále ukázat život a obtíže mladých lidí po odchodu z dětského domova.

2.1 Organizace Rozmarýna, o.p.s.

Rozmarýna, o.p.s. (dále jen Rozmarýna) je nezisková organizace zabývající se pomocí dospívajícím a mladým dospělým se zkušeností ústavní péče. Představení této organizace jsem do bakalářské práce zařadila jako příklad dobré praxe. Ráda bych ilustrovala možnosti pomoci mladým dospělým a představila služby, které reagují na jejich specifické potřeby. Rozmarýna má sídlo v Praze a byla založena v roce 2005. Jejím prvním cílem bylo založení sociální firmy, která by umožnila mladým lidem po odchodu z dětského domova podporované zaměstnání na dobu 1 roku s cílem získání potřebné a uznatelné praxe.

Vizí Rozmarýny je poskytovat ohroženým dětem a mladým lidem takovou podporu, která jim pomůže dosáhnout subjektivně dobré kvality samostatného života a nezávislosti na sociálních službách.

Činnost Rozmarýny je realizována ve dvou programech, a to v programu ZA RUKU, který je zaměřen na děti před odchodem z dětského domova, a v programu RUKU V RUCI, který pomáhá mladým lidem po odchodu z dětského domova začít žít svůj život. Každý program obsahuje několik tematicky zaměřených projektů.

2.1.1 Program ZA RUKU

V rámci projektu **Komunita** jsou realizovány pravidelné víkendové volnočasové, kulturní, sportovní i tematické akce. Cílem je podpora aktivního trávení volného času dětí a umožnění začlenění se jak do společnosti, tak do chodu obce v místě,

kde se d tský domov nachází. Obyvatelé obvykle vnímají za ízení ústavní výchovy jako hrozbu sociáln patologických jev . Projekt komunita probíhá ve spolupráci s d tskými domovy Unho– a Ledce.

Projekt Klub SAMOfor p edstavuje pravidelný klub po ádaný v d tském domov , který pro d tí –kolního v ku zaji–uje dvojice lektor . Cílem je pomocí záflitkových aktivit a technik skupinové práce, rozvíjet sociální a komunika ní dovednosti d tí ve vztahu k sob i k druhým lidem. Tento projekt je zam en na d tí ve v ku 9-15 let. Iniciativou je umofnit proflití záflitk , se kterými se nemohou v d tském domov setkat. Av–ak ani tyto aktivity nemohou nabýt spontánnosti rodiny. Tento typ innosti povafluji za velmi d leflitý. Pochopiteln je d leflité pracovat tímto zp sobem i s d tmi mlad–ími (od 3 do 6 let), tyto sluffby nabízí jiné organizace (v Praze nap . Letní d m). Tento projekt je realizován v d tských domovech Lety, Nové Stra–ecí a Unho– .

Projekt Za SAMOstatností je ro ní kurz ur ený mladým lidem z d tských domov (16-18 let), který skrze záflitkové workshopy a náv–t vy v organizacích pomáhá s p ípravou na odchod do samostatného flivota. Cílem je získání klí ových znalostí z oblasti zam stnání, bydlení, financí, ale p edev–ím jejich nácvik. Projekt pomáhá klient m si uv domit, fle svoji budoucnost mohou aktivn ovlivnit, fle mají moflnosti volby mezi r znými cestami. Kurz je realizován ve form záflitkových workshop a exkurzí v organizacích (1x za 14 dní), na které navazují podrobn j–í workshopy a setkání v institucích a organizacích zabývajícími se e–enými tématy.

D tí vyr stající v d tských domovech se musí na p íkladech um le u it praktické innosti flivota. Jak oslovit zam stnavatele, jak si obstarat bydlení, jak nakládat s financemi. S t mito b flnými aktivitami nemají moflnost se v d tském domov setkat.

2.1.2 Program RUKU V RUCHE

Projekt Café Rozmar nabízí tréninkové zam stnávání mladým lidem po odchodu z ústavní výchovy. Klienti jsou zam stnání na pozicích kucha , pracovník úklidu, servírka a í–ník. Cílem projektu je získání pracovních návyk , uznatelné praxe a sebev domí pro vstup na trh práce. V rámci projektu je realizována pracovní podpora na dobu 7 m síc afl 1 roku a individuální plány pracovního rozvoje.

Ro n odchází z d tských domov hodn mladých lidí, kte í nemají zaji–té zam stnání ani bydlení. Práv tréninkové zam stnání m fle umofnit první jistotu zam stnání. Mladí lidé se nau í dodrflvat pracovní reffim a p icházet do zam stnání v as.

Dle těchto také je, ale získají uznatelnou praxi. Zaměstnání je nabízeno formou letáků v dětských domovech a domech na půli cesty.

Projekt Rozlet představuje následnou podporu mladým lidem opouštějícím zařízení ústavní výchovy. Nabízí individuální doprovázení, poradenství a pomoc v počátečních samostatných fázích života. Cílem je podpora klientů při hledání práce a samostatného bydlení, v nichž případech se může jednat o pomoc při urovnávání rodinných vztahů a vyrovnávání se s minulostí. Po odchodu z dětského domova se mladí lidé často ocitají v krizi a bezvýsledné situaci. Orientaci v samostatném životě jim může umožnit právě tento projekt. Na druhou stranu jsou však mladí lidé málo motivováni k tomu svoji situaci aktivně řešit. Na smluvené schůzky se svými pracovníky nedocházejí včas, často se i řešení své situace záměrně vyhýbají.

Konkrétní sjednání ústí osoby v projektu probíhá tak, že s organizací je ve spojení přímo dětský domov nebo na které oddělení sociálně právní ochrany dětí (sociální pracovníce/pracovníci, které/kteří navštěvují děti v dětském domově jednou za 3 měsíce). Následně dochází ke schůzce s vedoucím dané služby, i vybraným pracovníkem, který je tzv. pracovníkem a je sepsán kontrakt.

2.2 Aktuální výzkumná sonda

- Situace po odchodu z dětského domova

Pro zjištění situace mladých lidí po odchodu z dětského domova jsem se rozhodla setkat se přímo s lidmi, kterých se tato situace týká. S jejich svolením jsem s nimi hovořila o jejich rodině, minulosti i současně situaci, o jejich úspěších, nesnázích, cílech a plánech. Nelze říci, že jsou situace a okolnosti odchodu u všech mladých lidí stejné, proto se zaměřuji na současný život respondentů.

2.2.1 Metoda aktuálního výzkumu

Jako výzkumnou metodu jsem vybrala kvalitativní výzkum a případovou studii (kasuistiku), kterou jsem sepsala výhradně z informací získaných z rozhovorů dle návodu. Tuto metodu jsem vybrala z důvodu zmapování celkové situace mladých dospělých po odchodu z dětského domova.

Podle Dismana (2002) je kvalitativní výzkum interpretací sociální reality. Cílem je odhalit a porozumět významu sdělovaných informací a vytváření nových hypotéz a teorií.

Posláním je porozumění lidem v sociálních situacích. V kvalitativním výzkumu mizí hranice mezi rolí výzkumníka a rolí zkoumané osoby, oba jsou rovnocennými partnery.

Použila jsem metodu rozhovoru pomocí návodu. Návod k rozhovoru obsahuje seznam otázek nebo témat, které je třeba s respondentem probrat. Tazatel může připravit sobovat formulace otázek podle tématu nebo situace a průběh ji reagovat na vývoj rozhovoru (Hendl, 2005). Návod k rozhovoru uvádím v příloze . IV.

Získaná data jsou zpracována do případových studií. Hendl (2005) uvádí, že případové studie se zaměřují na podrobný popis a rozbor jednoho nebo více případů. Případová studie zachycuje složitost případu a popis vztahů v jejich celistvosti. Na konci studie se zkoumaný případ uvádí do širších souvislostí a může být srovnán s jinými případy. Doplnkové informace jsem získávala pozorováním. Určité informace o jedinci napovídá jeho vnímání, způsob vyjádření, gesta a další nonverbální projevy.

2.2.2 Charakteristika výzkumného souboru

Pro svůj výzkum jsem vybrala skupinu mladých lidí, kteří již odešli z dětského domova nebo se nacházejí těsně před odchodem. Dvě dívky využily možnosti prodloužení pobytu v dětském domově po dobu studia. V daném rozmezí respondentů je 17 o 23 let. Jedná se o tři ženy a jednoho muže. Údaje o každém respondentovi jsem zpracovala do několika oblastí o informace o respondentovi a o rodině, pobyt v dětském domově, příprava na odchod a současný stav. Ke každému respondentovi jsem uvedla jeho pohled na situaci a pro srovnání můj osobní pohled a odhad vývoje rizik. Pro doplnění budu citovat jejich přesné vyjádření.

2.2.3 Příběh vyšetření

Pro rozhovory jsem si nejdříve vybrala mladé lidi, kteří jsou zapojeni do projektu Rozmarýny. Tuto organizaci jsem oslovila v březnu 2010 za účelem spolupráce. Z této organizace se mi nakonec nepodařilo sehnat dostatečný počet respondentů, který jsem si předpokládala. Bylo to z důvodu, že tyto mladí lidé se často nacházejí v krizové situaci, ztrácejí motivaci ke změně své situace, a tak se nedostavují na smlouvané schůzky se svými průvodci, natož se mnou. Rozhovor jsem tedy vedla se dvěma respondenty zaměstnanými v Café Rozmar. Nejschůdnější bylo vést rozhovory se zaměstnanci, protože jsou s nimi pracovníci Rozmarýny denně v kontaktu a domluvení rozhovoru bylo jednodušší. Zaměstnanci měli předem k dispozici seznam otázek a mohli se sami

rozhodnout, zda rozhovor poskytnou či nikoliv. Z důvodu nízkého počtu respondentů, jsem využila jiných možností pro oslovení dalších osob.

Místa rozhovorů byla různá. V Café Rozmar probíhaly rozhovory za plného provozu kavárny a v pracovní době respondentů, což však byla jediná možnost, aby rozhovory proběhly. Další respondentka mě navštívila na mém pracovišti a s jednou respondentkou jsem se setkala v běžné kavárně.

Před rozhovorem jsem vždy respondentům představila cíl výzkumu a sdělila jsem jim krátké údaje o sobě. Snáhla jsem se navodit pocit důvěry a uvolnit atmosféru. Což se mi, dle mého názoru, povedlo. Ujistila jsem respondenty o naprosté anonymitě a umožnila jim zvolit si jméno nebo zkratku, pod kterou evidují jejich výpovědi. Respondenty jsem poftádala o to, aby mohl být rozhovor nahráván. Všichni souhlasili. Rozhovory byly poté doslovně přepsány do textové podoby, se kterou jsem dále pracovala. Délka rozhovorů se pohybovala průměrně okolo 40 minut. V závěru rozhovorů jsem dala každému možnost, vyjádřit se k rozhovoru a sdělit své další postřehy a shrnutí své situace.

2.2.4 Respondenti

Pro výzkum jsem měla čtyři respondenty. Respondentka . 1 má 17 let, v červnu 18 let dosáhne zatím síce, pobývá v dětském domově, kde má dohodou prodloužen pobyt po dobu studia. V současné době studuje střední odborné učiliště, obor cukrářka. Respondentka . 2 je 19 let, bydlí v domě na přelomu cesty a pracuje v tréninkové kavárně Café Rozmar. Má základní vzdělání, studium na středním odborném učilišti nedokončila, byla tokrát v prvním ročníku. Respondent . 3 má 23 let, bydlí také v domě na přelomu cesty a pracuje ve stejné kavárně. Má výuční list v oboru, ve kterém nyní nepracuje a do budoucna by chtěl pokračovat ve studiu. Jeho snem je absolvování vysoké školy. Poslední respondentka . 4 je 20 let, studuje vysokou školu a je stále klientkou dětského domova, do kterého se vrací zhruba dvakrát do měsíce a v Praze bydlí ve studentském domě.

Respondentka . 1 - Míša

S Míšou jsem se setkala v prostředí mé kanceláře. Rozhovor byl domluven prostřednictvím její sociální pracovnice. Na první pohled nevýrazná dívka bez výrazného stylu oblékání. Její projev je spíše tichý a nenápadný. Míša bude mít zatím síce 18 let. Do dětského domova přišla ve 14 letech. Rodiče spolu v průběhu jejího dětství nefili. Domnívá se, že otce nikdy neviděla, možná když byla malá, s matkou se o otci nebavily. *šAle mamka mi jako moc nevyprávěla. Jenom, že to, že prostě zdrhlo* Matka pila

v nadměrné míře alkoholu, nyní je ve výkonu trestu a s dcerou se osobně nestýkají, přesto udržují kontakt (dopisují a telefonují si). Když Míša přišla do dětského domova, tak ji matka nepravidelně navštěvovala, občas jí něco donesla nebo šly ven na procházku. Matka po roce a půl nastoupila do vězení. Míša navštívila matku ve vězení jednou, společně s vychovatelkou z dětského domova, kterou oslovuje jako tetu. Míša sama od setkávání ve vězení ustoupila. *ŠA jednou jsem tam za ní byla s tetou, protof je jsem to chtěla, no ale nebylo to ono, no. Uf jsem jí to i napsala, f je nechci.* Když má být matka propuštěna, Míša neví. Nyní si spolu píšou a telefonují. Jiné členy rodiny nemá. Vztahy s matkou jsou, dle vyjádření Míši, dobré. Kontakt probíhá spíše přes dopisy. Míša má dojem, že se může na matku obrátit se svými problémy (do problémů nezahrnuje pocity osobního rázu a opustnost, vztahové problémy aj.).

Míša nyní navštěvuje střední odborné učiliště, obor cukrářka, tento rok ji čekají závěrečné zkoušky, plánuje, že se přihlásí na nástavbové studium a dodělá si maturitu. *ŠVichni mi říkají, f je mi to docela jde, takf bych si v tom mohla dodělat maturitu a tak. Tak nad tím n jak přemejším.* Bhem studia na základní škole neměla dobré známky, mívala napomenutí třídního učitele, s učitelem nevycházela. Dvodem bylo vystání ve výše popsaných svérázných podmínkách a nepříznivá rodinná situace, flivot bez otce, alkoholismus matky. Základní škola ji nebavila, připadá jí, že si s lidmi rozumí víc v dětském domově. *ŠNa tý základce, i u učitelky prostí mi připadalo, f je sou na m vysazený kvůli mamce, furt sem prost musela něco dělat. N kde jako furt něco vzkazovat mám í prost nebyly schopný... jít to tam třeba íct.* Sama uvedla, že neměla moc kamarádů.

Patné podmínky byly i v oblasti materiálního zabezpečení, včetně bytových podmínek a prostoru pro vzdělávání. V domácnosti chyběly finance na zakoupení knih a učebnic. V oblasti trávení volného času není Míša aktivní, nesportuje. K volnému času přistupuje pasivně, zúčastňuje se akcí pořádaných v rámci dětského domova.

Pobyt v dětském domově Ó do dětského domova přišla Míša ve 14 letech, v období, kdy se rozhodovalo o typu střední školy. S výběrem učebního oboru jí pomohly vychovatelky. Od dětství ji bavilo vaření, ale cukrářství jí připadá jednodušší a myslí si, že lépe seflene práci. V dětském domově měla zůstat do 19 let, protof je nemá dokončenou školu. S matkou dosud nemluvila o tom, co bude dělat po ukončení pobytu v dětském domově. O své situaci se baví nejvíce s tetou (vychovatelka v dětském domově). V dětském domově se cítí spokojenější než doma.

Připrava na odchod z dětského domova probíhá tak, že do zařízení dochází pracovníci organizace (Míša ji nedokázala pojmenovat), ale paradoxně s nimi nemluvila

a v nabízených možnostech se neorientuje. Mí-a uvedla, že nikoli dříve, po tom co jí bylo 18 let, odešlo z dětského domova neznámo kam a nejsou o nich informace, jedna dívka šla do domu na poslední cestu. Takhle situace představuje základní rozdíl mezi vyrůstáním v rodině a dětském domově. S ukončením ústavní výchovy se o mladé lidi předstává někdo starat, zajišťovat jim denní program a připravovat stravu. Mladý člověk vyrůstající v rodině by osamostatnění se prožíval jinak. Mí-a ví, že po odchodu by mohla dostat nějaký dárek, třeba flehlička. O víkendech si vaří stravu sami v rámci rodinné skupiny a učí se, jak by mohli sami hospodařit. Za nejobtížnější v dětském domově považuje Mí-a volnost, *š nemáme jakoby moc volností no jakofe musíme v-echno hlásit, máme ve erkuí furt s náma jednají jako s d tmaí ō* a problémy v mezilidských vztazích, *š í tak jako ob as si tady nesedneme no, nebo fle tady sou n jaký divnýí ō*. Děti vyrůstající v rodině si často naplno odžívají pubertu v období od 14 do 18 let. Užívají si pocit svobody. Děti z dětských domovů však mnohdy začínají šflit ō až po dosažení 18 let, kdy dětský domov opouští. Mnoho z nich se proto v tomto období snaží dohnat to, co zamekali.

Mí-a si není schopna volný čas sama uspořádat. Na otázku jak tráví volný čas a víkendy, uvedla, že nesportuje, chtěla tancovat, ale bylo to drahé, o víkendech zpracovává úkoly do školy nebo tráví čas přípravou jídla s ostatními, občas si jde něco koupit, když má peníze z praxe v rámci školy. Do kina chodí pouze, když to zařídí teta. V dětském domově tráví většinou čas, nejezdí k nikomu na víkendy, ani na prázdniny.

Souasný stav a plány do budoucna ō po odchodu z dětského domova v 19 letech plánuje, že bude bydlet sama s matkou. *š í mamka mi íkala, fle ašl jí pust j, takfle, takfle najde byt, práci a fle ušl nepijeí ō*. K bydlení s mámou se Mí-a velmi upíná, sama by šla pro obydlení, *š í si íkám, fle prost to, nem fle nechat jako mámu nikde, tak prost nevím, jak to bude s tou mámouí myslím si, fle by to mohlo být fajn, fle jakofe, i ona ví, fle bych jí dala tu poslední -ancií pokud se sebou nebude nic d lat. ō* Bydlení by našla formou inzerátu na internetu. Jedním z velkých plánů je otevření vlastní cukrárny společně se spolužačkou ze školy, kterou ale již nějakou dobu neviděla.

Pohled respondentky na svou situaci ō Mí-a si myslí, že je v dobré situaci, resp. nevnímá ji kriticky. V rámci svého plánování, nepřemýšlí o tom, že by to mohlo být jinak. V dětském domově žije bez větších obtíží. Někdy jí připadá, že se s matkou baví převážně o škole, ale má dojem, že jí musí pomáhat, starat se o ní. Na jednu stranu se vůči matce vymezuje (nechce ji vidět ve vězení), na druhou stranu se vztahem s matkou potěšuje.

Shrnutí

Přítel textu může vyznít, že má Mí-a situaci pevně v rukou, ale není si ve své situaci jistá:

- neví, co může očekávat,
- neorientuje se v možnostech (zejména sociální služby a podpůrné programy),
- nemá výraznou životní motivaci.

Mí-a je poměrně silně adaptovaná na prostředí detského domova a systém jeho péče: zaujímá roli pasivního příjemce a dodržuje režim. V důsledku toho bude mít po odchodu z detského domova potíže v praktických otázkách života. Mohou se objevit problémy s placením nájemného, úhradou plateb, nákupy v obchodě. Na rozdíl od dítěte vyrůstajícího v rodině, se ona nemá kam vrátit. Je důležité mít na paměti, že dítě vyrůstající v detském domově s ukončením ústavní výchovy přichází o své životní jistoty. Dalo by se očekávat, že vzhledem k pozdějšímu věku, ve kterém se Mí-a do detského domova dostala, bude tato adaptace slabší, významnou roli však zřejmě hraje to, že předchozí rodinné zázemí bylo značně nejisté a málo podpořené - jak po stránce hodnotové, tak citové. Navíc během Mí-ina pobytu v detském domově se kontakt s rodinou a prostředím mimo detský domov minimalizoval.

Na jednu stranu chce volnost, vadí jí, že s ní v detském domově jedná jako s dítětem, ale na druhou stranu potěbuje, aby jí někdo ukazoval, jakým směrem se má vydat. V tomto smyslu neplní detské domovy, co mají plnit. Hlídkání a dohled se stávají kontraproduktivní. Mladý člověk vyrůstající v detském domově si nemá možnost oddělit určité momenty života, jako člověk vyrůstající v rodině.

V tuto chvíli, kdy je ještě Mí-a v detském domově, si nemusí vědomost situace odchodu uvědomovat. Ve chvíli, kdy bude muset situaci řešit, se mohou objevit vážné problémy. Zejména, že upíná své naděje a plány k bydlení se svou matkou, ať se vrátí z vzení. Tato situace pro ni bude obtížná, protože dosud se svou matkou komunikuje převážně přes dopisy a baví se o něčem. Hlubší témata vzájemné komunikace nevedla. Jejich vztah je silně narušen. Potenciální možnost soužití s matkou vnímám jako rizikovou. Mí-a může celou situaci vnímat idylicky, ale skutečnost může být jiná.

Mí-i se nepodařilo v průběhu pobytu v detském domově navázat s někým hlubší citový vztah, v popředí jejího zájmu zůstává matka, kterou si sama idealizuje. Je také možné, že si určité pochybnosti o tom, jaká bude situace po odchodu z detského domova, uvědomuje, ale snaží se je nepřipouštět.

Respondentka . 2 ó K.

S respondentkou K. jsem se sešla v Café Rozmar, kde je zaměstnána jako servírka. Rozhovor probíhal u stolu v kavárně, okolní stoly byly obsazeny, což respondentce nevadilo. Naopak se možná cítila dle jejího. Rozhovor oproti ostatním trval neúměrně dlouho, protože K. odbíhala od tématu odchodu z dětského domova ke sdělování vlastních názorů na známá témata. Přesto, když jsem se snažila vést rozhovor, stala jsem se pasivním posluchačem a nemohla jsem respondentku přerušovat a držet se návodu. Situace byla způsobena chováním respondentky. Po ukončení rozhovoru se ještě dvakrát vrátila a chtěla si se mnou dál povídat. Předeví mi sdělit informace, které se až tak netýkaly rozhovoru. K. při jednání vystupovala sebejistě, šmáčkovala, přisobila konfliktním dojmem, ve stylu oblékání a celkové vizáží převládaly maskulinní prvky. K. má 19 let a má jednoho sourozence, bratra. Jeho věk se mi nepodařilo od K. zjistit. V průběhu rozhovoru se klientka třikrát přerušovala. Do dětského domova se dostala ve 14 letech z rodinných důvodů. V rodině byly problémy, které na sebe vázaly výchovné problémy ve škole. K rodinné situaci uvedla: *šma la jsem problémy ve škole. Protože jsem vlastně chodila do školy nevyspalá. A takovýhle On (pozn. přítel matky) chodil hodně často opilej, že prostě jsme potom měli potom problémy doma. Hodně velký jako. Já jsem pak měla kvůli tomu i problémy ve škole, protože jsem ve škole spala. Uitelka přišla, vzbudila mě, já jsem ji poslala na kam. Problémy s přítelkyní byly následně spojeny s editelkou školy. K. se domnívá, že uitelka na základní škole situaci neřešila. *šma když jsem ještě byla doma a udlala jsem přes ve škole, tak za mě ho nikdo neřešil, máma přišla do školy, vyslechla si to a já jsem dostala doma přes drfku. Prostě mě to v tu chvíli bylo úplně jedno. Já jsem prostě v tu chvíli byla v právu, akorát jsem to řešila, prostě jinak neřel jsem mála. řešila jsem to jiným způsobem, ne tím klidným. Tak proto prostě, když máma přišla do školy, tak voni si to řešili podle svého a mě uřel pak ani neřešili. Jo, voni prostě v řešili to mě uitelka a u itelkám neřelaby v řešili vlastněmu dítěti. Prostě to nechápu, ale budifl jako.š**

K. uvedla, že opakovaně utíkala z domu, zejména ve chvílích, kdy dostala šodmáci v zení.š

Nejvýš dosafené vzdělání K. je základní, ZTM ukončila po 7. třídě (dvakrát opakovala ročník). Poslední rok základní školy měla jifl v dětském domov. Následně chodila na střední odborné učiliště, ale pakifdě skončila po prvním ročníku, jednalo se o obory kuchařka, pak prodavačka. V prvním ročníku byla třikrát. Třeloby chtěla dokončit dálkově.š

Volný čas trávil K. předeví venku s kamarády. *šma jsme si vřel dycky na hřišti jakou zábavu. Třelaby jsme hráli fotbal nebo jsme si vzali kola a ježdili jsme na kole.š*

S kamarády je v kontaktu i nadále, ale často se nestýkají.

Pobyt v d tském domov Ó od 14 do 19 let vyst ídala sedm za ízení, byla v d tském dom se –kolou a ke konci ústavní výchovy na krátkou dobu také ve výchovném ústavu. V pr b hu pobytu jezdila dom na víkendy, ale ne kv li matce, ale kv li svým kamarád m. Ji samotnou v d tském domov nikdo nenav-t voval. Za nejt fl-í situaci v d tském domov , se kterou se setkala, považuje K. st hování. P emíst ní mezi d tskými domovy vysv tlila takto: *šfe se jim nelíbil m j názor vlastn , na jejich jakoby metody v t ch ústavech. Protofe já sem nebyla jenom v d tským domov , já sem byla i ve výchovným ústavu, takže prost já sem jim ekla sv j názor na to, co d lají a ned lají –patn . A jak by to t eba m li d lat a jim se to hrozn nelíbilo. Ne íkám, jako fe sem to íkala vychovatel m, ale vřdycky sem –la za t ma vy–íma. Za zástupkyní editele a nebo za editel rovnou. A jim se to prost nelíbilo. A ob as sem si st flovala i na vychovatele, jakofe prost v t-inou t eba sem se setkala s tím, jakofe ti vychovatelé hulili v pracovní dob , svoji náladu si pak vylejvali na nás. No a místo toho, aby oni to za ali e-ít s t ma vychovatelama, tak to za ali e-ít se mnou. Tím, fe m prost odvezli nebo m dali n kam jinam.õ*

Ve chvíli, kdy se blížil odchod z d tského domova, situaci e-ila následujícím zp sobem, *š já sem nikoho teda nekontaktovala. Já sem byla hrozn hrdá na sebe. Ale ud lala to za m vychovatelka z d tského domova, která vlastn –la za mojí mámou a ekla jí prost jakoby v jaký jsem situaci a je-t s jednou uklíze kou, která d lala v tom d tským domov a která zná moji mámu od mali kaí s tím, fe prost odcházím z ústavu a nemám se kam jakoby vrátití protofe já sem to m la složit j-í, vlastn , protofe t i m síce p ed osmnáctkou neř sem m la odejít z d tského domova, tak m odvezli do diagnostického ústavu a pak do výchovného ústavu na m síc. Já sem pak vlastn , kdyř sem odcházela z toho výchovného ústavu, tak sem se nem la kam vrátit a cht li m nechat v Karlových Varech na dom na p li cesty. A to se mi necht lo, takže vlastn vychovatelka z d tského domova, která m m la v d tským domov se domluvila s tou uklíze kou a –ly za mojí mámou, prost aby si m vzala zpátky dom .õ*

V d tském domov , kde byla naposledy, probíhá p íprava na odchod ve spolupráci s organizací Rozmarýna. S odchodem jí pomohla vychovatelka, která nyní pracuje v Rozmarýn jako pr vodkyn . Rozmarýna do d tského domova jezdí jednou za týden nebo za 14 dní, *š a mají s nima vřdycky n jaký sezení, kdy jim prost o tom vypráv j, ob as, jednou za ty 2 m síce, tak jedou t eba na n jakou akci na řivot na ne isto a takovýdle. Takfe n co, jakoby n co, vo tom vím, jako mluvili s náma o tom, vychovatelka se mnou na skupin o tom taky mluvila kolíkrát. S editel sem si o tom taky povídala*

v d cáku.õ Nabízí se otázka, zda je náv-t va jednou týdn nebo jednou za 14 dní dostate ná. Je p ínosné, fle náv-t va Rozmarýny probíhá, ale uflite n j-í by byla ast j-í spolupráce. To v-ak záleflí také na dohod mezi d tským domovem a konkrétní organizací a pochopiteln také na možnostech samotné organizace.

K. uvedla snahu vedení d tského domova situaci odchodu e-ít. D tský domov platí mladým dosp lým pobyt v dom na p li cesty po dobu prvních t í m síc . V d tském domov m la K. z stat do doby ukon ení -koly. Z výchovných d vodu byla t i m síce p ed ukon ením pobytu p emíst na do diagnostického ústavu. Nyní je K. v kontaktu s kamarádem, se kterým se potkala v posledním d tském domov , ve kterém byla. Svoje p edstavy nefl odcházela z d tského domova shrnula následovn : *šnefl sem ode-la z d tského domova, tak sem m la p edstavy, fle bych si dod lala prvák na prodava ce a v p lce toho roku jsem si cht la dát p ihlá-ku na jinou -kolu. Prost ten prvák, abych tam mohla v tom d cáku z stat. A pak jít na 4 roky na jinou -kolu.õ*

Sou asný stav a plány do budoucna ó v sou asné dob pracuje na plný úvazek jako servírka v tréninkovém zam stnání. P edtím pracovala jako pomocná síla v kuchyni. Nyní bydlí v dom na p li cesty. Do zam stnání nejd íve dojífld la, ale poté si p es spolupracovníka na-la bydlení v Praze. D m na p li cesty sama kontaktovala, na organiza ní zaji-t ní má názor, fle je hodn omezení, nap . náv-t vy se musí hlásit. Jednou za 14 dní mají sezení s pracovníky a diskutují o své aktuální situaci. Na otázku, co je pro ni v tuto situaci nejt fl-í, odpov d la: *špro m není t flký nic, já sem se vfldycky o sebe dokázala postarat. Pro m je asi nejt fl-í ten flivot v tý Praze. Jakofe tady prost nikoho neznám a nerada se seznamuju s novými lidma. Pro m je asi nejt fl-í ten flivot v tý Praze.õ* V Praze se cítí osam lá a chybí jí, fle nem fle jet za svými kamarády do místa bydli-t .

Po finan ní stránce není její situace nejlep-í, ale s financemi je schopna vyjít. Dom asto nejezdí, asi jednou za m síc. P esto, kdyfl by ztratila sou asné bydlení, vrátila by se na krátkou chvíli dom . Zajistit si rychle nové bydlení pro ni není problematické, v t-í problém spat uje ve shán ní zam stnání. A z toho pramení také její obava o budoucnost, *šnefv t-í asi moje obavy a starosti sou afl jakoby mi tady bude kon it ta pracovní smlouva po tom roce, tak fle bude t flký si najít tu práci.õ* Velký význam p íkládá tomu, fle v tréninkovém zam stnání m fle získat pot ebnou praxi a pozd ji získá snáze zam stnání. Za sv j úsp ch a eho se jí poda ilo dosáhnout, povafluje získání idi ského pr kazu.

Pohled respondentky na svou situaci ó kdyfl se K. podruhé vrátila k rozhovoru, tak uvedla, fle podle ní není rozdíl mezi pobytem v d tském domov a výchovném ústavu.

š Sice v d tským domov mají ty d ti v t-í volnost. ím v t-í volnost tam maj, tím se tam ty d ti d sn m ní. Ty d ti za nou d lat prost blbosti a takovýhle a ten editel nebo ty lidi s n ma nemaj trp livost a odvezou je n kam pry . A vemou si tam dal-í jiný. V tom d cáku je to hroznej koloto , prost . Ve výchovným ústavu ufl nemaj ty lidi kam jít, tam ufl se to tolik nem ní, jenom kdyfl odchází holka nebo kluk v 18 letech. fie vlastn v tom d cáku je to jeden velkej koloto , fle nikdy tam nez staly d ti afl do t ch osmnácti let. Je málo p ípad , kdy tam ty d ti vydrflí. Prost puberta. Ale tím jak sem si pro-la v-ema t ema, tak sem tam nevid la fládnej rozdíl. Podle m je ten výchovnej ústav nejlep-í, pro m .õ

K. se považuje za lépe p ípravenou pro flivot, nefl její vrstevníci, kte í vyrostli v rodin . Svou domn nku vylí ila následovn : š d ti, který si pro-ly d tským domovem, ústavem, tak sou nejlep, jakoby p ípravený na ten flivot, kdyfl tam odsa odcházej, fle mají takovou lep-í zku-enost do flivota. fie lov k, kterej si tím nepro-el, tak v flivot toho lov ka nepochopí.õ Podle K. se jedinec vyr stající v d tském domov : š dokáfle lep za adit mezi ostatní lidi nefl normální lov k, kterej vyr stal v rodin .õ D ti vyr stající v rodinách podle ní zvládají zát flové situace h , je to z d vodu toho, fle se mají na koho obrátit. Rodi e jim asto pomáhají s e-ením problém , apod.

Následn K. uvedla, fle by si cht la doplnit vzd lání a jejím p áním je pracovat v za ízeních pro mládefl jako no ní vychovatelka. Podle ní: "dobrýho vychovatele m fle d lat jenom ten, kdo si tím pro-el...".

Shrnutí

U respondentky jsou patrné rozpory v postojích, a to ve více oblastech. Na jednu stranu íká, fle jsou podle ní v-echny typy za ízení pro mládefl stejné, ale vzáp tí uvádí, fle pro ni byl pobyt ve výchovném ústavu nejlep-í. To, pro jí mohl vyhovovat výchovný ústav, na m p sobilo trochu tak, fle ve zde ucítla ur íté hranice, které jí dle mého názoru chybí, s tím z ejm souvisí i základní pot eba bezpe í. Je to pochopiteln pouze domn nka, na základn jednoho rozhovoru lze t flko stanovovat záv ry. Navíc v tomto rozhovoru bylo zjevné, fle vnímání klientky a její náhled na situaci je velmi subjektivní a sugestivní.

Zku-enosti z pravd podobn sociáln negativního a moflná i patologického prost edí vnímá jako vybavenost pro flivot. Je tak p ípravena na patologické situace, které bude um t e-ít a ve kterých si je jistá. Zám rn tedy m fle tyto situace sama vyhledávat.

Z rozhovoru je patrné, fle má -patnou zku-enost z rodiny, kterou prolíná do svého postoje, fle lidé, kte í vyr stali ve fungujících rodinách nejsou do flivota dostate n p ípraveni. Nevnímá p itom rozpor, fle ona sama je vlastn do flivota p ípravena dosti

-patn . Význam rodiny se snaží devalvovat (m flé se jednat o ur ité obranné schéma), zároveň v-ak s rodinou stále po ítá, pokud by p i-la o bydlení, tak by -la na p echodný as bydlet zpátky k matce. Dále je neukotvená ve svých názorech na e-ení naléhavých situací. Jednou uvádí, flé by v-e e-ila hned a poté p iznává, flé vřdy kdyfl dostala šzarachaõ, tak utekla. Mám dojem, flé prost ednictvím popisu ostatních osob mluví sama o sob .

Domnívám se, flé K. to bude mít velmi t flké, vlivy neut -eného rodinného zázemí a ústavní výchovy se zde s ítají, k tomu se z ejm p idávají i osobní dispozice. P sobí nezrale. Sama se cítí být nepochopená, z ejm touflí po uznání, otev en to v-ak nep iznává a naopak se vnímá dost nekriticky. Vystupuje naprosto sebev dom , agresivn a vykazuje maskulinní rysy. Pokládám si otázku, zda absolvovala n jakou psychologickou pé i. Pokud by se m la n kdy stát vychovatelkou v d tském domov , pokládala bych terapeutické zpracování vlastní zku-enosti za nezbytné. Je v-ak velkou otázkou, nakolik bude úsilí dosáhnout vzd lání vytrvalé. K. chybí sebereflexe toho, flé jifl m la mořnosti studovat. Její my-lenku, flé *šdobrého vychovatele m flé d lat jenom ten, kdo si tím pro-elí õ* si vykládám tak, flé sama mluví o tom, co zařila a jaký vzor ve svém dospívání poznala. Tak jako dívky íkají, flé cht jí být šmaminkyõ, tak ona íká, flé chce být vychovatelkou.

Výchovné problémy ve -kole ó neadekvátní e-ení situací, konflikty s u itelkami a pouřívání nevhodných výraz , které byly zp sobeny situací v rodin , -kola v bec ne e-ila. V tuto chvíli bylo na míst e-ení výchovných problém a varianta umíst ní do d tského domova, ařl jako poslední mořnost.

Taktéřl v oblasti vztahové lze p edpokládat zna né nesnáze. P sobí to tak, flé jí nezbyvá neřl se přát - se řlivotem i se sebou.

Obtířle se mohou objevit také v oblasti profesního uplatn ní. K. vykazuje znaky verbální agrese, p sobí drsn . Na své chování by m la být upozorn na. Nevím, zda ze strany sou asného zam stnavatele (Café Rozmar) probíhá i zhodnocení vystupování v rámci zam stnání. S K. by m lo být v této oblasti dále pracováno. Svým chováním m flé potencionálního zam stnavatele odradit.

Respondent . 3 ó P.

S P. jsem se setkala v prost edí Café Rozmar, kde je zam stnán jako pomocný kucha , po dobu rozhovoru byl oble en v pracovním oble ení. Do zam stnání p i-el ve sportovním oble ení. Rozhovor byl domluven prost ednictvím manařerky Café Rozmar. P. je nevýrazný, introvertní, moc nemluví - odpovídal velmi krátce, po celou dobu m l ruce

pod stolem, negestikuloval, celkově působí bezkonfliktním dojmem. Vedení rozhovoru bylo stejně obtížné, jako u respondentky K., avšak zde z opačného důvodu - odpovědi respondenta byly velmi krátké, často jen šanoň, šneň. Jsem si vědom toho, že hodnota informací je vytržena z kontextu, ale je to způsobeno jednáním respondenta. P. má 23 let. Do dnešního domova přišel v 11 letech. Nyní jsou to tři a čtyři roky, kdy odešel z dnešního domova (přesně časové období nerozlišuje). O sourozencích nemluvil. Do dnešního domova přišel z důvodu alkoholismu v rodině, v jeho 10 nebo 11 letech přišla rodina o byt. *Š V současných dobách o rodině nic nevím, protože s nimi nejsem v kontaktu.* V průběhu pobytu v dnešním domově se s rodinou nenavázal. Nikdo za ním nejezdil, s rodinou se zřejmě dále nepochybovalo, nikdo rodinu nekontaktoval. Do období plnoletosti žil v jednom dnešním domově. Na základní škole měl průměrné známky. Neměl cíle, kterých by chtěl dosáhnout. Oblíbeným předmětem ve škole byla informatika. P. má výšší list v oboru mechanik elektronických zařízení. Do budoucna plánuje další studium.

Na trávení volného času v dnešním domově si nepamatuje. Jeho koníkem byl požitá, spíval, což ho bavilo. Po odchodu z dnešního domova odešel bydlet se svou přítelkyní. *Š Byl jsem se svou přítelkyní nějak ten rok, ale to nedopadlo zrovna nejlíp.* Po rozchodu bydlel v azylovém ubytování. *Š Já jsem pak bydlel na azylu a byl to takovej ten flivot, -el hrozná dol. A já jsem prostě chtěl ty svoje cíle. To znamená studium, dotáhnout si jak do konce.* Náhodně dostal kontakt na Rozmarýnu. V Café Rozmar pracuje od listopadu loňského roku na pozici pomocný kuchař.

Pobyt v dnešním domově Ó do dnešního domova přišel v 11 letech. O pobytu v dnešním domově během rozhovoru nemluvil. Za nejobtížnější situaci považuje právě samotný odchod z dnešního domova. V průběhu pobytu nepřemýšlel nad tím, co jej čeká, spíše ke konci.

Příprava na odchod z dnešního domova probíhala tak, že s ním navázala spolupráci sociální pracovnice z úřadu, která mu pomohla se zajistit ním bydlení a zaměstnání, když odcházel z dnešního domova. Jeho první zaměstnání bylo spojené s oborem, ve kterém se vyučil. Na otázku, jestli byla situace probírána i ze strany vychovatelů uvedl: *š no, to možná taky. S ním jsme taky nějakoby prodiskutovali, ale ta příprava. Stejně to pak bylo úplně jiný, když jsem vyšel.* Spolupráce se sociální pracovnicí byla navázána asi před rokem před odchodem a po odchodu skončila. Spíše než o pravidelné schůzky se jednalo o předání kontaktů, takže si P. hodnota cíle zařídil sám. V době jeho odchodu neměl dnešný domov navázanou spolupráci s domem na půli cesty. Je důležité si uvědomit, že paradoxně P. tuto situaci zvládl sám. Jiný člověk na jeho místě, by to zvládnout nemusel.

Současný stav a plány do budoucna Ó v současné době pracuje v Café Rozmar jako

pomocný kuchař. P. 1 roku bydlí v domě na poli cesty, bydlení si sehnal sám. Za 1 roku mu bude pobyt v domě na poli cesty končit. Na mou otázku, co poté bude dělat, sdělil: *Što se asi budu připravovat na ten život tak nějak. Musím se zase tak nějak sám osamostatnit. Uf, se mě to jednou povedlo.* Následně popisuje situaci, kdy bydlel s přítelkyní a poté skončil v azylovém bydlení. Největší obavy má z budoucnosti, jak bude vše zvládat. *ŠJakmile skončím smlouvu tady v Rozmaru, tak nevím, co mě čeká dál. Za zaměstnání nebo takhle. Fakt nevím, ta tolerance těch zaměstnavatelů ohledně toho mého studia nebo tak. To bude dost náročné vlastně.* Finanční situace P. není dobrá. Na otázku, jestli zvládá zaplatit vše, co potřebuje, odpověděl, že: *Štak nějak na doraz. S tím, jak dávám na splátky tu auto-kolu, tak to mám tak nějak na hranici, že vyjdu vlastně. Díky tomu, že jak to mám teď eba dobrý s potravinami, že to mám tady. Se najím, tak mám níže náklady za potraviny nebo tak. Takže fíjů vlastně defakto s pár tisíci, max.*

V aktuální situaci P. připadá nejtěžší příprava na studium a skloubení studia se zaměstnáním. *ŠChci dál studovat. Jenže prostě ze strany zaměstnavatele není nějaká tolerance na to, že bych v určitý dny byl prostě ve škole. Tak je to zkomplikovaný.* P. plánuje získání maturitního vysvědčení ke svému oboru na Střední škole technické, kde probíhá výuka každou středu odpoledne. Plánem do budoucna je pro P. rozhodnutí jeho studium a práce, která by ho bavila. P. se chce dostat na *šesté vysoké učení technické, to znamená na nějakýho programátora. A zároveň díky tomu se chci vypracovat na pozici programátora nebo správce sítě. Což je ještě zatím, jakoby daleko ode mnou.*

Z dětského domova je P. v kontaktu s vychovatelkou. Uvedl, že by se na ni mohl obrátit o pomoc tak na padesát procent.

Pohled respondenta na svou situaci P. si uvědomil, že realita života je jiná, než jak si ji představoval před odchodem z dětského domova. Ve své současné situaci není spokojený, chtěl by ve svém životě dojít dál. *ŠJá si myslím, že v patnácti jsem měl úplně odlišný cíle vlastně, než mám teď. Takže to je těžké porovnávat. V tu dobu jsem nechtěl tolik studovat. Až když jsem si uvědomil, že dávám pod adu práci za minimální mzdu, tak mi začalo docházet, že bych se chtěl posunout jinam v tom životě. Já chci prostě něčeho dosáhnout.* Situaci ohledně povodní rodiny prezentuje jako uzavřenou kapitolu. Nechce se ani vracet do období života v dětském domově.

Shrnutí

P. se se mnou nechtěl o své rodině moc bavit, což jsem chápala, protože s rodinou není delší dobu v kontaktu a stará se o sebe sám. I z jeho razantního hlasu ušlitého při odpovědích na téma rodiny lze tušit, že se jedná o bolestnou oblast. A měly pouze

odhadovat, nakolik ji má P. zpracovanou. P. sobilo to na m. spíše tak, že se P. rozhodl téma rodiny uzavít a nikdy se k n. mu nevracet.

P. má za sebou již jeden pokus o osamostatnění se, který úplně nevyšel. P. se k n. mu postavil jako ke zkušenosti, ze které je potřeba se poučit. Uv. domil si, že k jeho výsnné práci programátora je třeba určitě vzdání a jeho snem je studium na vysoké škole. Chápe, že práce v Rozmarýn, stejně jako bydlení v dom. na p. li cesty, jsou pouze p. echodné a p. ipravuje plány, co dál. Prokázal jistou houflevnatost a osobní odolnost, když si b. hem pobytu v azylovém bydlení uv. domil, že to "není ono", a rozhodl se sv. j. flivot nasm. rovat jinou cestou. Rok, po který bude pracovat v Rozmarýn, mu umožní zklidnění situace a poskytne mu prostor pro to, aby se p. ipravil na realizaci další plán. *š. Jakmile skoním smlouvu tady v Rozmaru, tak nevím, co m. eká dál. Za zam. stnání nebo takhle. Fakt nevím, ta tolerance t. ch zam. stnavatel. ohledn. toho mého studia nebo tak. To bude dost náro. ný vlastn. .* Nabízí se otázka smysluplnosti zam. stnání v Rozmarýn, pokud se jedná o zaji. t. ní zam. stnání po dobu jednoho roku? Jaké má pro n. ho vlastn. toto zam. stnání výhody a nakolik mu pom. že v jeho flivot. P. je sám vnit. n. motivován k tomu, najít si výsnnou práci. Tato motivace by m. la být ze strany organizace podporována. S jeho cíli by mu m. li v organizaci vyjít vst. íc a pomoci mu se spln. ním jeho sn. Na míst. by bylo také profesní poradenství, i pomoc p. i. shán. ní zam. stnání, které se více shoduje s vystudovaným oborem.

Je zajímavé, jak P. vnímá set. ele. asová období svého flivota, ur. oval je jen p. iblífln, jakoby pro n. j. nebyla d. leflitá. Témata rodiny i pobytu v d. tském domov. se jeví skoro zapomenutá. Hodnota vzdání, potřeba seberealizace i ponau. ení se z nezda. ilé zkušenosti (a tedy i reálné uv. domování si rizik) mu mohou významn. pomoci v napl. ování jeho plán. V p. ípad. P. se mi nejevila možnost jejich napln. ní jako nereálná. Bude pochopiteln. zálefl, jaké pomoci se mu je. t. dostane a také zda bude mít. t. stí... Mnohem v. t. í pochybnosti mám v p. ípad. P. v oblasti citové a vztahové.

P. je p. esn. ten typ, u kterého by byla možnost pomoci a investic. Znovu m. napadá otázka, zda mu m. že práce v Café Rozmar pomoci.

Respondentka . 4 ó H.

S respondentkou jsem se se. la na neutrální p. d., v prost. edí b. flné kavárny. Tuto respondentku jsem získala po podrobném pátrání jak ve svém soukromém, tak profesním okolí. H. je drobná, usm. vavá a energická dívka. asto se sm. je a. í. í kolem se dobrou náladu a pozitivní energii. Je hezky oble. ená, mluví o módních trendech a co ji baví si oblékat, co jí slu. í a neslu. í. Je z ní cítit radost ze flivota. H. má 20 let. Do d. tského

domova se dostala v 11 letech. Má o tři roky staršího bratra, který byl v dětském domov spolu s ní. Důvodem pro pobyt v dětském domov bylo psychické onemocnění matky. H. uvedla, že její matka byla psychicky pořád ve stresu, měla problémy s bydlením, otec s nimi jífil nefil a z ní něco se u matky objevila schizofrenie, takže nastoupila na léčeni do psychiatrické léčebny. Otec (cizinec) řekl, že se o své děti nemůže starat, protože se bude vracet zpět do své vlasti, ale nakonec nikam neodjel. K matce jezdili s bratrem jezdili jakou chvíli na víkendy, ale matka o byt přišla, takže zůstali v dětském domov. S otcem se vídala často, ale poslední týden zemřel. S matkou je stále v kontaktu, vídají se o víkendech u babičky, kam dochází i její bratr. H. babičku pravidelně navštěvuje v jejím bytě, nyní je babička vážně nemocná. Bratr má 23 let, má základní vzdělání, žije v Praze a jeho situace není příliš dobrá, má dluhy a vykonává nepříjemné placené práce. *Škdyf mu bylo tich osmnáct, tak chci žít, co nejdlíže pryč, že jo, jak to tak bejvá. Tak odešel, nepřemejšel, no a teď to má.*

H. studuje soukromou vysokou školu, obor řízení podniku a podnikové finance, studium jí umožnilo sociální stipendium, které poskytuje studentům z dětských domovů. Městská část Praha 10. H. se o studiu dozvěděla náhodou, když do dětského domova přišel poštou informační leták, který škola rozesílala. H. se nabídka líbila, a proto se jí rozhodla vyvolat. V Praze bydlí na koleji - ve studentském domě, kde se jí velmi líbí a má tam kamarády, které považuje za velkou rodinu, *šme tam vlastně všichni ze stejné školy. V tina dít tam je jakoby taky z dětského domova, takže jsme tam všichni jakoby jedna rodina. fije se chápeme všichni.*

Když vzpomíná na dětský domov sděluje: *štak co si pamatuju, tak třeba hodně na té základce, já sem se tam vlastně, ufl když jsem přišla do dětské školy sem si tam padla do oka hodně s jednou vychovatelkou my máme rozdíl jen díták na cestě rodinných domků, a v každém sme měla svou rodinnou skupinu svojí a ta, co byla u mě na té rodinné skupině, tak prostě sme si fakt padly do oka a beru jí tak nějak jako svoji mamku, docela jako kamarádku. A bydlí kousek od dětské školy, takže jsem trávila čas docela s ní. fije sem chodila na návštěvy k ní. Volně jsem trávila H. právě se svou vychovatelkou nebo se podílela na výzdobě domku, chtěla závodně tancovat, ale bylo pro ni problematické dojíždět do jiného města. Známkové v kole měly výborné, studovala s vyznamenáním. *šUčení sem v nově docela dost asi. Hlavně na střední škole, tam sem se učila pořád já sem tak nějak měla ufl i v osmé třídě jasno, já sem vředy v dětské škole, že nechci dělat nějakou, já nevím na úřad rozhodně, že nechci.* Vystudovala obchodní akademii, čtyřikrát měla vyznamenání.*

Od 16 let chodila na brigády. Nyní má dvě brigády - barmanka a úklid.

Sama uvedla, že je její finanční situace dobrá, že si ráda nakupuje oblečení, hezky se obléká a dle jejího pro ni je, že si může vařit jídla, na která má chuť.

Pobyt v detském domov Detský domov byl uspořádán formou rodinných skupin, ve skupině byla se svým bratrem. Vychovatelku brala jako svoji matku nebo kamarádku. V detském domov jí nepříšlo nic zvláštního, uvedla, že je sama přizpůsobivá, detský domov byl hezky zařízen a líbilo se jí tam. V detském domov pobývá stále na dohodu po dobu studia. Bere to jako svoji jistotu. Je jedinou vysokoškolskou z celého domova. Nevýhodou pobytu v detském domov bylo pro ni to, *šfe t eba kdyfl sem cht la, n kam jet na víkend nebo p espat n kde do osmnácti, tak sem musela na tu sociálku, za ídit si povolení, muselo se podívat k n mu dom , jestli tam je v-echo v po ádku. Takový hrozn zdlouhavý, to m teda -valo. A od t ch osmnácti si tak n jak d lám skoro co chci.*

V detském domov , kde vyrůstala, není potřeba na odchod nějak uceleně připravená. *š í ti lidi, co odcházej by vypadli hned, co jim bude osmnáct, ti nepemej-jej, bu cht j k rodin zpátky, cofl teda nechápu, kdyfl se tam dostali kvůli nim nebo prost cht j vypadnout, takfe se n jak nepipravujou nebo o to prost nemaj ani zájem.* H. svou situaci konzultovala jak s vychovatelkou, se kterou měla blízký vztah, tak s editorem školy, který jí ve studiu podporuje.

Souasný stav a plány do budoucna H. v současné situaci je spokojená. Má dvě brigády, na kterých si vydělává dobré peníze. Smlouka na budoucnost by chtěla hlavně dobrou práci a zůstat v Praze, protože se tady cítí doma. Je spokojená, z jejích plánů se vše splnilo. Plány do budoucna má, *š nejrad-i bych d lala mofná tu ú etní. Kdo ví, t eba i n co vy-ího, kdyfl teda budu mít tu vej-ku. Aspo n jak to, asem. Hlavně chci mít práci, dobrou. Dobře placenou, abych se tady v Praze v bec mohla n jak udržet. Takfe to, ta práce. A n kdy mofná toho chlapa po ádnýho.* Problémy, které H. uvádí a se kterými se potýká jsou v mezilidských vztazích, *š akorát te ka pozoruju jednu v c, ale to se mofná tý e trochu toho, fe prost nebydlím s t ma rodi ema a tak, fe kdyfl mám p ítele n jakýho, tak mu dávám dvakrát tolik lásky. A to je problém v týchle dob , protofe prost ti kluci dneskaí* H. měla přítel, ale před nedávnem se s ním rozešla, protože mu psala textové zprávy, telefonovala a chtěla s ním trávit hodně volného času. Přítel byl ze stejné školy. Dále má obavy z toho, že by musela odejít z detského domova, i kdyby tam nejezdila často, bere detský domov jako jistotu ve svém životě, že se má kam vrátit.

V současné době se cítí nejlépe ve studentském domě, kde tráví většinu času, do detského domova dojíždí, pokud jede na brigádu. Ve studentském domě je na pokoji s dívkou z druhého ročníku, ale moc spolu nevycházejí. Nepadly si do oka.

Pohled respondentky na svou situaci H. lze usuzovat na pozitivní vývoj, H. má dojem, že

se jí podařilo dosáhnout všech cílů, které si stanovila. Je schopna sebereflexe, ale vlivem toho, ale nevyrostala se svými rodiči, má problémy v mezilidských vztazích. Se skutečností, ale vyrůstala v dětském domově, se dokázala vyrovnat, přijala ho za své prostředí. Do budoucna je schopna si klást reálné cíle a naplnit je.

Shrnutí

H. je ve svém životě úspěšná. Podařilo se jí dosáhnout si svých cílů a plánů. O své situaci neměla problém mluvit. V dětském domově se jí podařilo navázat citový vztah se svou vychovatelkou. Zároveň se pravidelně vídala se svou rodinou.

Domnívám se, ale jak víceméně kladný vztah k rodině, tak později nový blízký vztah k vychovateli byly důležitými okolnostmi, které H. pomohly situaci dobře zvládnout. H. je jediná, která z respondentů uvedla, ale má blízký vztah s vychovatelkou. Podstatné jsou zde určitě i osobní dispozice H, což se dobře ukázalo na tom, ale její bratr se ubíral podstatně jiným směrem než H., a byla výchozí situace podobná.

H. se obává, ale do budoucna bude mít problémy s navazováním partnerských vztahů, protože jak sama říká, má potěbu dávat klukům více lásky. Je tedy schopna sebereflexe. Zejména se zde ukazuje určitá nejistota a zkušenost ze ztráty blízkých osob. Zlomovým bodem bude zejména to, kdyby definitivně ztratila vazbu na dětský domov, jestli v této době bude mít určitě zázemí přátel a nakolik bude muset čelit pocitu samoty.

H. si dobře vybavuje čas strávený v dětském domově, nemá potíže o tom mluvit.

2.2.4 Neplánovaní závěři

Domnívám se, ale pro každého, kdo si přečte informace o respondentech, je zřejmé, ale jsem si musela každý rozhovor prohlédnout, zaměřit se do hloubky nad životními problémy respondentů, uvažovat o nich. Toto bych chtěla uvést nepřipustím k závěru.

Metodou jsem zaměřila na analýzu osob, které jsou v situaci před nebo po ukončení pobytu v dětském domově. Měla jsem pestrý vzorek respondentů. Jedna respondentka, jež nedosáhla 18 let, ale již teprve, ale bude mít pobyt v dětském domově prodloužen na dobu trvání studia. Druhá respondentka ve věku 19 let pracuje v tréninkovém zaměření a bydlí v domě na přelí cestě, stěhuje dokonce základní vzdělání, poté byla třikrát v prvním ročníku na středním odborném učilišti. Respondent ve věku 23 let, pracuje a bydlí na stejném místě a do budoucna plánuje studium na vysoké škole. Poslední respondentkou je dívka ve věku 20 let, která studuje vysokou školu, její zázemí tvoří dětský domov, kam párkrát v měsíci dojíždí, a zároveň bydlí na koleji.

Vycházela jsem z výpovědí respondentů, z toho jak oni sami vnímají svou

situaci, jak vnímají sami sebe a svou pozici ve společnosti. Jsem si v domě, ale výpovědi u kterých respondentů nemusí odpovídat skutečné situaci. Často se probíraly témata, která jsou pro respondenty emocionálně nezpracovaná. Například respondentka . 2 p sobila během rozhovoru agresivně, vracela se k tématům, které ona sama chtěla probrat. V rozhovoru uvedla, že chtěla studovat, ale přitom nezhodnotila, že tu možnost měla, ale nevyužila ji. Bylo patrné, u některých výrazně, že jejich sebepojetí nemusí odpovídat objektivní situaci, a proto mohli o sobě poskytovat zkreslené informace. I to je však odpovídajícím a cenným poznatkem, který však nelze vnímat jako reálný obraz.

Z pohledu členění je zřejmé, že povodní rodinné zázemí hraje velkou roli. Dležitě také je, v jaké míře a v jaké hloubce jsou navázány kontakty s rodinou a jak se se situací pobytu v dětském domově jedinec vyrovná. Respondenti přišli do dětského domova v obdobím věku (v rozmezí 11-14 let), takže měli možnost poznat život v rodině. Dležitě jsou však okolnosti, za kterých se do dětského domova dostali. Významným faktorem ovlivňujícím kvalitu života po odchodu z dětského domova je jistě také důležitost v interakci s prostředím a vzory chování, které si jednotliví respondenti ze své rodiny přinesli. Vliv na orientaci v pozdějším životě má bez pochyby i schopnost a zkušenost smysluplného trávení volného času. Dležitě je také hodnotová orientace, zde hraje významnou roli prvek vzdělání, který umožní kvalifikované a lépe placené zaměstnání. Pro příklad, pocit finančního zabezpečení, který zažívá respondentka . 4, má vliv také na její celkové ladění a v ní bezstarostnost. Velkou roli hraje také motivace k řešení své situace, která se u respondenta . 3 objevila až po neúspěšném pokusu o osamostatnění se.

Podstatný je také pocit, mít kam patřit, mít se o koho opírat, kam se obrátit o radu, mít se na koho spolehnout. Respondentka . 4 přirovnala svoji vychovatelku k matce a kamarádce. Na druhou stranu respondentka . 2 neuváděla osobu, na kterou by se mohla obrátit.

U respondentů se objevovala výrazná dezorientace v systému podpůrných a následných sociálních služeb. Během členění se mi potvrdilo, že možnost využití navazujících služeb je velmi významná. Mohu konstatovat, že respondenti . 2 a 3, by se bez ní neobešli a nebyli by ani schopni naplňovat své cíle, nebo alespoň ne v takové míře. Ani jeden z respondentů nevěděl, že svou situaci rozebíral se sociální pracovníci v dětském domově. To mi překvapilo a nabízí se otázka, jak je spolupráce v dětských domovech nastavená. Tohle není tématem mé bakalářské práce, ale dokážu si představit, že by se jednalo o téma samostatné.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na analýzu života mladých dospělých po odchodu z dětského domova. V teoretické části jsem vymezila rozdílnosti socializace v rodině a dětském domově. Dále jsem se zabývala odchodem z dětského domova, co jedinec v tomto období prožívá. Vymezila jsem také možnosti a perspektivy mladých lidí odcházejících z dětského domova.

V praktické části jsem představila konkrétní organizaci zabývající se pomocí dětem a mladým dospělým se zkušeností ústavní výchovy. Součástí této části jsou případové studie, které jsem sepsala na základě rozhovorů se čtyřmi respondenty.

Po probíhání rozhovorech jsem si pokládala otázky v souvislosti se službami zaměřenými na pravidelné navštěvování dětí v dětských domovech, tak s tréninkovým zaměřením v organizaci Rozmarýna. Tuto organizaci vnímám jako důležitou, díky níž děti získávají informace a učí se potřebným dovednostem a kompetencím. Zároveň mám na jaké postavy, které nemíním jako kritiku. Kladu si otázku, zda stačí jednou za 14 dní být v kontaktu s dětmi z dětského domova a procvičovat s nimi praktické činnosti života. Na kolik se mohou děti v tomto časovém intervalu kompetence naučit.

Je rozdíl, pokud si mladý dospělý aktivně sám hledá zaměření nebo pokud je zaměřen v tréninkové kavárně. Třetí, co je pro mladého člověka lepší. V této věci by mohl mít právo aktivnější přístup k řešení své situace za spolupráce s pracovníkem, který pomůže a nasměruje mladého člověka cestou, kterou si sám přeje.

Dále se na základě čtyř rozhovorů ukazuje to, že jak mladý člověk zvládá život po odchodu z dětského domova a jak se jeho život vyvíjí, je mnohdy dílem náhody a není systematické práce v dětském domově a účástí v programech neziskových organizací.

Nabízí se také otázka zainteresovanosti a pomoci ze strany sociálních pracovníků v dětském domově. Neměly by právo sociální pracovníci organizovat účinnou pomoc a být s mladými lidmi ve spojení i po ukončení ústavní výchovy? Tuto oblast jsem nezahrnula do své bakalářské práce, ale do budoucna bych se jí ráda věnovala podrobněji.

Nechci se stavět do role nikoho, kdo chce kritizovat a být v negativní pozici. Nerada bych, aby moje práce byla vnímána jako kritika. Spíše sama sebe vnímám jako svého pozorovatele. V této roli mě napadly podněty na rozvoj dalších služeb. Na druhou stranu je potřeba se zamyslet nad tím, zda systém péče v dětských domovech intenzivněji spoluprací s pomáhajícími organizacemi umůže. A především zvažovat i to, zda všechny služby zveřejní mohou kvalitně naplňovat potřeby dětí v dětských domovech. Pomáhající

organizace v mnohém suplují iinnosti a náplí pé e, která by m la být lépe realizována samotnými d tskými domovy. To m p ivádí k celkovému zamy-lení nad kvalitou pé e v d tských domovech i pojetím sociáln právní ochrany d tí v eské republice, ze které vyplývají moflnosti preventivní i následné práce s rodinou. Otázkou zde jist je i kapacitní zaji-t ní této práce a celkové nastavení sociáln rodinné politiky.

Seznam literatury a pramen

Seznam ti-t ných zdroj

DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0139-7

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X

HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1168-3

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2

HEWSTONE, M., STROEBE, W. *Sociální psychologie*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-092-5

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3

MACEK, P. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003. 2., upr.vyd. ISBN 80-7178-747-7

MAT J EK, Z. *Co d ti nejvíc pot ebují*. Praha: Portál, 2003. 108 s. ISBN 80-7178-853-8

MAT J EK, Z. *O rodin vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6

MATOUŠEK, O. A KOL. *Metody a ízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-502-8

MATOUŠEK, O. A KOL. *Sociální služby*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-310-9

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová sí*. Vyd. 3., roz- a p eprac. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-19-9, a

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0, b

MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál 2010. ISBN 978-80-7367-739-8

Í AN, P. *Cesta fívotem*. Vyd. 2. Praha, Portál, 2006. ISBN 80-7367-124-7

TKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4, a

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-0956-0, b

VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2005. 356 s. ISBN 978-80-246-0841-9

Seznam elektronických zdroj

D tský domov Unho– [online]. 2011-01-21 [cit. 2011-02-07]. Pr zkum odchod d tí z DD. Dostupné z WWW: <<http://www.dd-unhost.cz/download/img011.pdf>>.

GOTTWALDOVÁ, M. *Dlouhodobá p íprava d tí s na ízenou ústavní výchovou na vstup do samostatného fívota. Metodická p íru ka Poradenského centra pro d ti a mládefl s na ízenou ústavní výchovou Centra J. J. Pestalozziho Chrudim*. [online]. 2006. Chrudim: Centrum J. J. Pestalozziho, o. p. s., 2006 [cit. 2011-01-26]. Dostupné z WWW: <http://www.otevridvere.cz/download/metodicka_prirucka.pdf>

FOLDA, Jan, et al. *Systém náhradní pé e o d ti a mladistvé a následné pé e o mladé lidi odcházející z náhradní pé e v eské republice* [online]. 2009. Praha: Sdružení SOS d tských vesni ek, 2009 [cit. 2011-02-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.sos-vesnicky.cz/res/data/002/000503.pdf>>.

Ministerstvo vnitra eské republiky : Prevence kriminality [online]. 2007-10-16 [cit. 2010-11-17]. Hodnocení systému pé e o ohrožené d ti. Dostupné z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/mladez1016/hodnoceni_systemu3.pdf>.

SVOBODOVÁ, M., VRTBOVSKÁ, P., BÁRTOVÁ, D. *Zpráva o stávajícím stavu náhradní rodinné pé e o d ti a mládefl bez rodinného zázemí v eské republice*. In Sociální práce/Sociálna práca 2/2003 [online]. Praha : Sociální práce, 2003 [cit. 2011-02-01]. Dostupné z WWW: <http://klimes.mysteria.cz/nrp/nrp_v_cr.pdf>.

Ústav pro informace ve vzdělávání [online]. 2009-10-31 [cit. 2011-03-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.uiv.cz/soubor/4303>>.

Legislativa

Zákon . 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon . 94/1933 Sb., zákon o rodině

Zákon . 108/2006 Sb., o sociálních službách

Zákon . 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivní výchovné péči ve školských zařízeních

Vyhláška . 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních

Seznam příloh

I. Pojetí ústavní výchovy v České republice

II. Děti a mládež po ukončení povinné školní docházky v zařízeních pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školním roce 2009/2010

III. Podoby zletilých osob, které odešly z Dětského domova Úhoř-

IV. Návod k rozhovoru

I. Pojetí ústavní výchovy v České republice

Ústavní výchova je součástí širší oblasti sociálně-právní ochrany dětí.

Od 1. dubna 2000 nabyt účinnosti **zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí** (několikrát novelizován).

Dle § 1 citovaného zákona se sociálně-právní ochranou rozumí zejména:

- ochrana práv dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- postup směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.

Základní zásadou této právní úpravy je zájem o blaho dítěte (§5). Dle § 8 má dítě právo obracet se na příslušné orgány s žádostí o ochranu a má právo vyjadřovat se ke svým záležitostem, přičemž se jeho vyjádření musí vnovat náležitá pozornost.

Uvedený zákon dále vymezuje okruh dětí, kterým se vnovuje zvýšená pozornost. Jedná se o děti:

- jejichž rodiče zemřeli nebo kteří neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, jejich práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti nevykonávají, popřímo zneužívají;
- které byly svěřené do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud tato osoba neplní náležitě povinnosti;
- které vedou zahanblivý nebo nemravnlivý život;
- které se opakovaně dopouštějí útlaku;
- na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, jejich doložnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání trestného činu;

pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dítěte nebo jsou příčinou nepříznivého vývoje dítěte.

Výše uvedené okolnosti vedou k ukládání výchovných opatření, případně nařízení ústavní výchovy, tímto opatřením musí předcházet preventivní a poradenská činnost.

Ve smyslu tohoto zákona jsou subjekty oprávněnými k výkonu sociálně-právní ochrany dětí zejména obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obce a kraje v přenesené i samostatné působnosti, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Úřad pro mezinárodní právní ochranu dětí a pověřené osoby. Soud má v záležitostech ochrany dětí obecnou platnost.

Dalším souvisejícím předpisem je **zákon č. 94/1933 Sb., zákon o rodině**, kterým se upravují práva a povinnosti rodičů. Dle § 43 tohoto zákona může soud uložit výchovná opatření, a to stanovením dohledu, napomenutím nebo ulovením omezení. Dále dle § 44 může soud výkon rodičovské zodpovědnosti pozastavit, omezit nebo rodiče rodičovské zodpovědnosti zcela zbavit, a to v návaznosti na míru neplnění rodičovských povinností, popřímo zneužívání rodičovské zodpovědnosti. Dle části citovaného zákona je § 46 upravující podmínky pro nařízení ústavní výchovy.

Podstatnou úpravou související s problematikou ústavní výchovy, respektive se zajištěním následné péče, je **zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách**, který upravuje sociální služby, jejich formy a zařízení sociálních služeb. Pro zaměření této práce je dle části § 58 Domy na péči cesty.

Systém institucí pro výkon ústavní výchovy

Stávajícím zákonem upravujícím systém zařízení pro výkon ústavní výchovy je **zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve věznicích za řízení soudních úřadů a o preventivní výchovné péči ve věznicích za řízení soudních úřadů**, který rozlišuje tyto druhy zařízení:

- diagnostický ústav,
- d tský domov,
- d tský domov se –kolou,
- výchovný ústav.

Vzhledem k zamění této práce se budu blíže zabývat d tským domovem.

D tský domov (§12)

D tský domov jako instituce výchovy pe uje o d ti dle jejich individuálních pot eb. Ve vztahu k d tem plní zejména úkoly výchovné, vzd lávací a sociální. Do d tského domova jsou umíst ny d ti s na ízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování a nezletilé matky spolu se svými d tmi. V k d tí se pohybuje zpravidla od 3 do 18 let a jsou vzd lávány ve –kolách, které nejsou sou ástí domova. D ti jsou do d tského domova umíst ny na základ rozhodnutí soudu. P edtím jsou umíst ny v diagnostickém ústavu, kde je provedeno komplexní diagnostické vy–et ení.

Citovaný zákon dále upravuje práva a povinnosti d tí umíst ných v za ízeních. Dít má právo na zaji–t ní plného p ímého zaopat ení, rozvíjení t lesných, du–evních a citových schopností, dovedností, respektování lidské d stojnosti, na společné umíst ní se svými sourozenci, ú astnit se inností a aktivit za ízení, vyjád it sv j názor na zamý–lená a provád ná opat ení, atd. Dále má dít právo na vytvá ení podmínek pro dosažení vzd lání a pro p ípravu na povolání v souladu s jeho schopnostmi, nadáním a pot ebami.

V sou asné době probíhá výchova v d tských domovech formou rodinného typu, které svým za ízením více p ipomíná fungování b fné domácnosti. Odborn je tento domov nazýván d tský domov rodinného typu. D ti zde flíjí v rodinných skupinách (bu kách) o 6 afl 8 d tech. Takovýchto skupin m fle být v d tském domov od 2 do 6. Každá tato skupina má k dispozici vlastní kuchy , obývací pokoj, sociální za ízení a pokoje pro d ti. D ti se do domácích prací zapojují jako v b fné rodin . Míra za len ní se v každém domov li–í.

II. Děti a mládež po ukončení povinné školní docházky v zařízeních pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školním roce 2009/2010

Zřizovatel Zařízení	Děti a mládež										
	celkem	po ukončení povinné školní docházky									
		celkem	z toho dívky	v tom z celku					z celku ve věku		
				na SŠ		v prac. pom.	nezařazení	na VŠ, VOŠ	od 15 do 18 let	18leté a starší	z toho dobrov. prodl. pobyt
v zařízení	mimo zařízení										
Celkem	7 878	3 290	1 360	1 046	1 616	12	432	46	2 769	521	408
dětský domov	4 704	1 358	718	132	1 150	–	33	43	960	398	349
dětský domov se školou	787	78	23	6	53	–	17	2	68	10	9
výchovný ústav	1 534	1 465	406	908	277	11	265	1	1 362	103	46
diagnostický ústav	853	389	213	–	136	1	117	–	379	10	4
MŠMT	3 212	1 930	648	914	465	12	398	3	1 804	126	62
dětský domov	54	14	6	–	14	–	–	–	10	4	3
dětský domov se školou	787	78	23	6	53	–	17	2	68	10	9
výchovný ústav	1 518	1 449	406	908	262	11	264	1	1 347	102	46
diagnostický ústav	853	389	213	–	136	1	117	–	379	10	4
Kraj	4 518	1 310	693	132	1 102	–	33	43	926	384	339
dětský domov	4 518	1 310	693	132	1 102	–	33	43	926	384	339
Soukromník	123	47	18	–	46	–	1	–	36	11	7
dětský domov	107	31	18	–	31	–	–	–	21	10	7
výchovný ústav	16	16	–	–	15	–	1	–	15	1	–
Církev	25	3	1	–	3	–	–	–	3	–	–
dětský domov	25	3	1	–	3	–	–	–	3	–	–

Ústav pro informace ve vzdělávání [online]. 2009-10-31 [cit. 2011-03-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.uiv.cz/soubor/4303>>.

III. Po ty zletilých osob, které ode-ly z D tského domova Unho-

Po ty zletilých d tí, které ode-ly z DD:	d tí celkem	z toho dívek	Chlapci
	173	104	69
odchod z DD do:			
a) rodiny	68	41	27
b) domu na p li cesty	20	12	8
c) ubytovny	14	6	8
d) azylového domu	0	0	0
e) k partnerovi	35	32	3
f) neznámo kam	5	1	4
g) jinam	31	12	19
zalofflo rodinu	38	34	4
na-lo práci	90	48	42
udrfelo práci 1 rok	50	27	23
Pracuje	74	38	36
Nepracuje	53	32	21
kriminální dráha	7	1	6

D tský domov Unho- [online]. 2011-01-21 [cit. 2011-02-07]. Pr zkum odchod d tí z DD. Dostupné z WWW: <<http://www.dd-unhost.cz/download/img011.pdf>>.

IV. Návod k rozhovoru

Osobní anamnéza

v k:

pohlaví:

dosahené vzdělání, obor:

rodina, sourozenci:

V kolika letech jste byl/a do dtského domova umístěn/a?

Udržoval/a jste kontakt s rodinou? Navštívoval Vás někdo z rodiny v průběhu pobytu v DD?

Jaký byl Váš-kontakt s rodinnými příslušníky před odchodem z DD (vztahy s rodiči)?

Rozumíte si se svými rodiči?

Volný čas a-kola

Jaké jste měl/a koníčky v DD? Jak jste nejraději trávil/a volný čas?

Bavila Vás výuka ve škole? Jaké jste měl/a známky ve škole?

Co považujete za nejvíce problém nebo obtížnou situaci, se kterou jste se v DD setkal/a?

Příprava na odchod z DD

Jak vypadala příprava na odchod z ústavní výchovy v rámci DD?

Měl jste v DD nějaké programy, workshopy, samostatné bydlení?

Diskutoval s Vámi vychovatel/vychovatelka o možnosti po odchodu z DD?

Motivovali Vás vychovatelé před odchodem k aktivnímu řešení situace?

Jaké jste měli možnosti, kam jít po odchodu od nás na vlastní cesty, návrat k rodině, bydlení s partnerem?

Aktuální situace

S jakými nejvíce problémy se právě potýkáte?

Jaká je Vaše současná bytová situace? (příp. Jak vycházíte s Vašimi spolubydlicemi?)

Pomohl Vám někdo se zajištěním bydlení?

Jaká je Vaše současná finanční situace?

Zvládáte sám/sama hospodařit se svými financemi?

Navazujete snadno přátelské/partnerské vztahy?

Jste v kontaktu s někým, kdo s Vámi vystal v DD? (nebo vychovatelkou?)

Jste v kontaktu s rodinou?

Ze čeho máte nejvíce starosti nebo obavy?

Co se splnilo z Vašich představ, když jste odcházeli z DD?

Čeho se Vám podařilo dosáhnout?

Považujete za přínos, že jste se zapojil/a do projektu Rozmarýny?

Jaké máte plány do budoucna? Co je Vaším snem? Čeho byste chtěl/a dosáhnout?